

Eggeslevmagle kirkes ældste kærne

Midt i Eggeslevmagle by ligger en smuk gammel kirke tilsyneladende som repræsentant for begrebet: »Uforanderlighed«. Som den nu fremtræder bygningsmæssigt, er den det nu ikke, men tværtimod resultatet af talrige ombygninger og forbedringer gennem de skiftende tider og hver for sig sikkert betinget af skiftende forhold. Omgivelserne og terræn såvel som den omgivende landsby har også været ude for store ændringer i tidens løb.

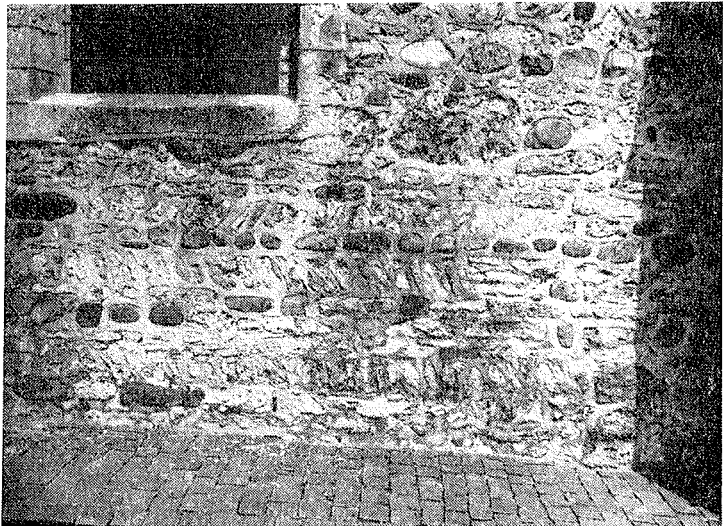
Bygningen er, som den nu fremtræder, stærkt præget af gotikken og det såvel ude som inde. Der er gotisk tårn, gotiske hvælvinger, gotisk tagværk, korafslutning, våbenhus, o.s.v. Den ældste kærne er alligevel romansk, og den lader sig for store deles vedkommende let påvise, idet f. eks. langmurene i såvel skib som kor endnu er intakte dele af det oprindelige bygværk, som således endnu her er fuldt synlige, medens andre dele i tidens løb er blevet gemt under jorden, og derfor ikke er medtaget i de hidtidige foreliggende bedømmelser af bygningens alder og hele oprindelige fremtræden og funktion.

Den oprindelige bygning er opført af frådsten og små granitsten med en særlig omhyggeligt udført kalkmørtel som bindemiddel, dog således at frådstenene faktisk overalt danner de konstruktive led, såsom murhjørner, buestik m. v. Frådstenene til disse formål er store blokke, der inden opsætningen er omhyggeligt tildannede til forbandt og til hvert sit formål, som sikkert først efter opsætningen er blevet afhugget udven-

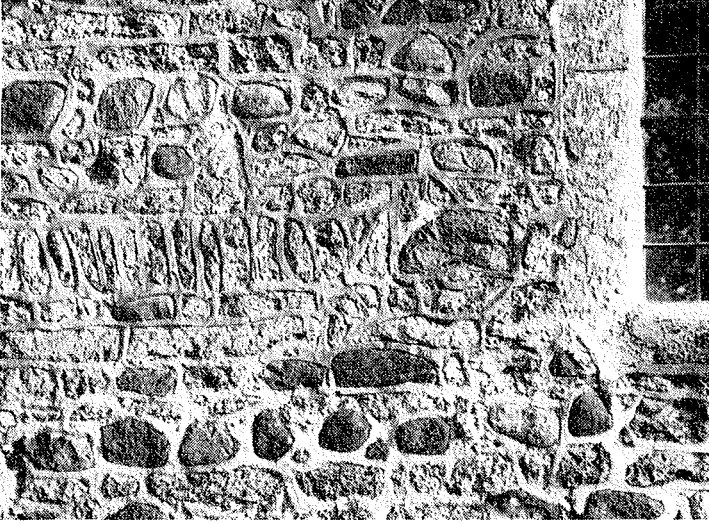
Emil Andersen

digt med økse. Granitstenene er brugt runde, som de er opsamlet på markerne, og mindre stykker af frådsten er brugt til skråtstillede skifter mellem de murede granitskifter. Dette såkaldte sildebensmønster er anvendt først i England (Bang s. 53) og først langt senere i Tyskland. I korets ydermure optræder de endda som Mønstermur i såvel nord- som sydvægges ydersider og fortæller dermed samtidigt om, at ydervægge oprindelige må have stået som blank mur, hvilket i sig selv er bemærkelsesværdigt.

Mønstrene i sydsiden, et kæmpemæssigt kornaks med toppen mod øst, og i nordsiden, en overvunden drage liggende på ryggen med opspærret gab, fortæller vel om ældgamle kultfore-

Kornaks i mønstermur på korets sydvæg

*Eggeslevmøgle kirkes ældste kærne**Overvunden drage i mønstermur på korets nordvæg*

stillinger, der blev delvist overtaget af kristendommen og holdt sig langt op i tiden. Dragen har vel forbindelse med dyrkelsen af Sct. Mikael, ærkeenglen og hovedanføreren for de himmelske hærskarer, selve Lucifers overvinder, og kornakset har vel med agerbrugernes frugtbarhedskult at gøre.

I »Danmarks Kirker« siges, at kirken her er et gammelt hus grundet murværkets karakter; men det næste spørgsmål, der melder sig, hvor gammel, er næppe endegyldigt besvaret med værkets angivelse af c. år 1100 som opførelsestid. Det med et murværks karakter beror på et personligt skøn, og man kan vist med lige så god ret skønne, at det er mindst lige så gammelt, som tilsvarende indvendigt murværk i Helligkors-kirken i Dalby, der regnes at være fra år 1060.

Emil Andersen

Man må sikkert foruden selve det med murværket, som jeg iøvrigt mener mest af alt hjemligt ligner det i Lime kirke i Vestsalling, sikkert ind på andre sammenligningsbaner. Stenhuse repræsenterede engang et fremmed indslag her i Nordens den gang enerådende træbygningskunst. Et sådant gammelt stenhuse er at betragte som en lille detaille kommende fra et eller andet sted i et ret stort europæisk sammenhæng, og det er måske derfor ulejligheden værd, lige at nævne nogle hovedforhold i bygningens udformning samt visse sammenbygningsformer fra den overgangstid, der her er tale om, for måske derudfra at få nogen anelse om, hvilke arter af bygværk og sammenbygningsform, det egentligt er, som åbenbarer sig for os ved en nøjere gennemgang af det oprindelige romanske hus i Eggeslevmagle.

Et særpræg for bygninger, hvis påvirkninger stammer fra Normandiet og England, er, at man der ligesom har villet forene ydervægge og loft til et fælles hele. Vi får hvælvinger, der spænder fra ydervæg til ydervæg eller åbne tagværker. Som eksempel på kirker af typen kan nævnes Mont Saint Michel ved Normandiets kyst (efter 1004), og fra Norden et af de ældste bygningsværker her, Oddernæs Kirke, ved Kristianssand, som angives at være fra ca. 1040. Den er dateret af en høj bautasten på kirkegården, og den er opført af brudestensmur og dens tagværk er dækket af en indvendig tøndehvælving. Foruden kirker har vi efterkommere af typen i forskellige beboelsesbygninger. I England findes typen således i adskillige haller med åbent tagværk på en del gamle herresæder, ligesom typen på en bestemt sammenbygnings- og beboelsesform med tre forskellige arter af bygninger lagt efter hinanden på rad, hvorefter det midterste var det egentlige beboelsesrum og var typisk med sit åbne eller lidet afdækkede

Eggeslevmagle kirkes ældste kerne

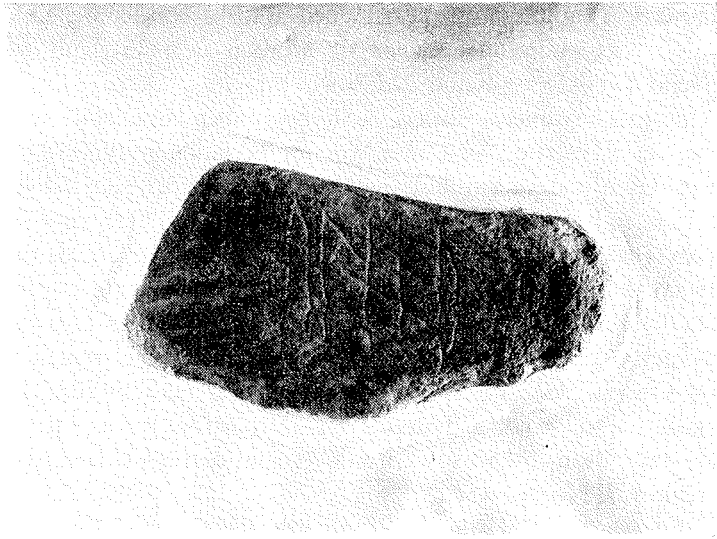
tagværk. Denne type kom efter den svenske forsker dr. Erik Lundbergs undersøgelser her til Norden over England på Svend Tveskæg og Knud den Stores tid.

Et ganske andet særpræg havde bygninger kommende syd-fra, fra Sachsen og Vestfalen, i denne periode og senere. Der var her en skarp adskillelse mellem vægge og loft, som var de udført som to hinanden væsensforskellige ting. Jeg nævner som type Sankt Michael i Hildesheim og den repræsentant for typen, som vi får her i Norden, udført af bygmestre udgået fra domkirken i Hildesheim, nemlig Helligkorskirken i Dalby, bygget af Svend Estridsen. Der findes foruden grundplanen og formen også her en indmuret søjle, der taler sit tydelige sprog om, hvor den er kommet fra. Den er som før nævnt fra år 1060, og man kan se den angivet som den ældst bevarede stenkirke i Norden (St. Anjou).

Eggeslevmagle Kirke har i sin midterdel oprindeligt haft åbent tagværk eller højest loft i tagværket under underste hanebjælker, indtil hvælvinger så sent som omkring 1450 blev indbygget, og dette træk fortæller os ligesom sildebensmønstrene, at vi nogenlunde sikkert kan regne med, at engelske bygmestre har forestået arbejdet. Anvendelse af frådstenene peger i samme retning, ligesom de fortæller om udførsel af håndværkere der ikke har haft alt for besværligt med at gøre springet fra det tidligere enerådende træhåndværk til stenarbejde, og antyder dermed et tidligt udført stenarbejde.

Kornakset og dragen samt måske andre ornamenters i ydermuren er formentlig det eneste af den slags, der går helt tilbage til opførelsestiden. De er usædvanlige og fortæller sikkert om ælde, og kornakset måske om en vis keltisk påvirkning og dragen måske om en tilsvarende forbindelse bagud mod nordisk dyreornamentik.

Emil Andersen

Runesten i våbenhus. Sandsynligt med bygmesterens navn.

En svær udsvejfet egetræsaldakinoverligger med tværgående og nedhængende rundstoks- eller dråbeprofiler, som nu opbevares i Nationalmuseets afdeling for de ældste ting fra middelalderen, stammer rimeligvis også fra omkring opførelsestiden. Den må også siges at bære præg af engelsk påvirkning, men om denne senere mere.

En runesten indsat i våbenhuset er det ældste skriftlige, som er bevaret i huset, og dens forbindelse med sted og hus er vist nøjere end antaget. Den har tidligere siddet i kirkegårdsmuren, hvilket heller ikke har været dens oprindelige plads. Den bærer et kort mandsnavn, som officielt er oversat med Ulnod. Det efterfølges af et kors og et lille skåltegn. Sidstnævnte tyder på at den er fra overgangstiden mellem kristen-

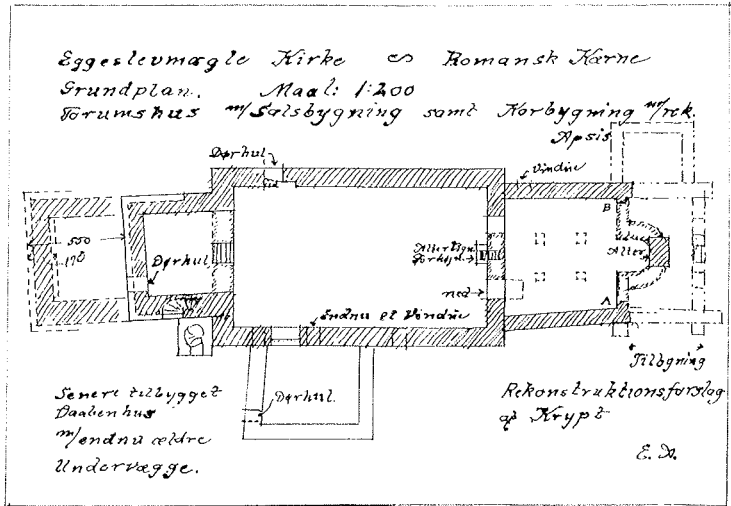
Eggeslevmagle kirkes ældste kærne

dom og hedenskab. Runerne er af samme type, som fandtes på et rundholt fra Osebergskibet, og den sidste rune kan sikkert også oversættes med et »th«, ligesom den førstes betydning måske ikke ligger helt fast ved det brugte meget korte runealfabet. Jeg har da også set det oversat Alnod, men det kan måske også være engelsk og være Elnoth. Det drejer sig vistnok om bygmesterens navn, idet der foran runerne findes utydeligt indridset en siddende stenhugger.

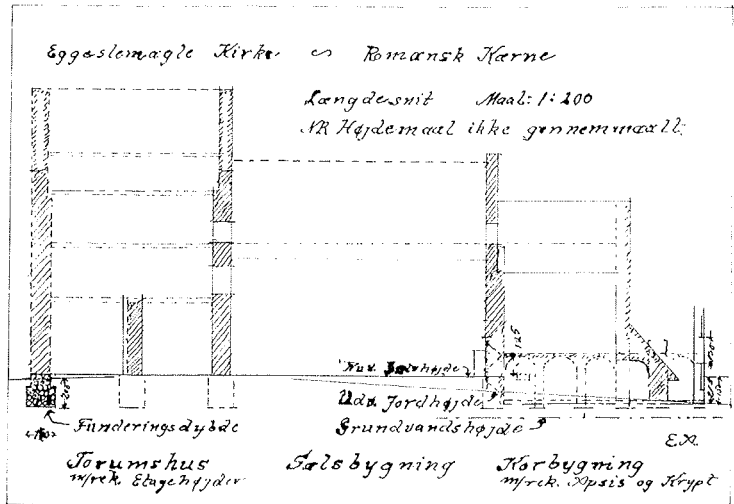
Det ældste egentlige skriftlige vidnesbyrd her fra byen er Erik Lams gavebrev til Herlufsholm af marts 1142 og udstedt her i byen og da formentlig i hovedrummet i byens største hus, – i det, som nu er Eggeslevmagle Kirke. En oversættelse findes i lærer Spanges bog om sognet, og en nøjere undersøgelse af det kan fortælle os væsentligt mere end det direkte skrevne. Prof. Hal Koch har beskæftiget sig med visse sider af det i Politikens nye Danmarkshistorie, og en kopi af dets begyndelse har fået en indrammet hædersplads på Rigsarkivet, som et af de ældste kongebreve vi har. Mellem linierne kan vistnok også læses, at kongen har været ejer her i Eggeslev på daværende tidspunkt, og hertil kommer, at kirken, så langt man ved tilbage, iøvrigt må siges at have haft fornemme ejere. Fra 1312 hører den under domkapitlet i Roskilde, lidt senere er den nævnt i Roskildebispens jordebog, og fra 1505–1934 ejes den af universitetet.

I Danmarks Kirker udtrykkes formodningen om, at der har ligget en kongsgård i Eggeslevmagle, samt at kongen har haft en finger med i spillet ved byens kirkes opførelse, uden iøvrigt at komme ind på, hvor kongsgården skulle have ligget eller dens evt. bygningsmæssige forbindelse med kirken, evt. rester af den på kirkegården eller lignende. Med nærværende ville jeg gerne redde nogle lokalt bekendte ting fra at gå i

Emil Andersen

Grundplan

Længdesnit

Eggeslevmagle kirkes ældste kærne

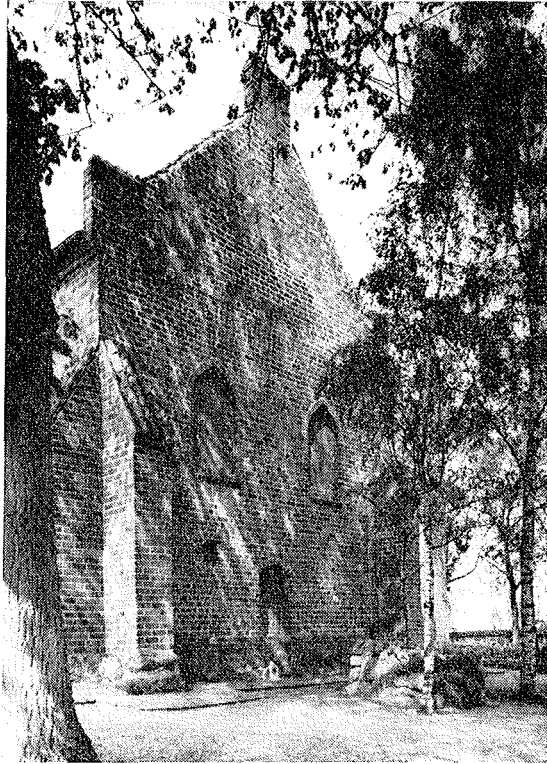
glemme, og så vil jeg mene, at andre senere vil undersøge disse ting og forhold nøjere og bringe dem i det rette perspektiv til hinanden og afkræfte eller bekræfte, de af mig ifølge sagens natur, rent foreløbig gjorde formodninger.

Tilstedeværelsen af en kongsgård før eller i forbindelse med kirken har krævet mange sideløbende og delvis hinanden betingende forhold og lokaliteter, f. eks. kultpladser, evt. kultbygninger, plads for ting under åben himmel, en gård, som en storbondes avlsgård, visse gode samfærdselsforhold både til lands og vands, rimeligvis visse forsvarsordninger og husrum i den tilsluttende landsby, for ved visse tider at kunne optage et større antal mennesker og dyr. Jeg vil tillade mig kun rent antydningssvis i det efterfølgende at gå ind på tilstedeværelsen af disse ting og forhold og nøjes med at holde mig nogenlunde til kirken og dens nærmeste omgivelser.

Terrænet, kirken er bygget på, har oprindelig været en lille holm omgivet af vand. Spange regner ganske vist med en hesteskoformet sø omkring den, men med de oplysninger, som jeg har samlet i årenes løb, kan man sikkert regne med, at der har været klart vand eller sump hele vejen rundt. Mod syd og vest træffer man i et bælte omkring den tidligere holm overalt et stykke nede i jorden et ildelugtende slamlag, der kun kan stamme fra bundfældning i vandfyldt terræn, og under dette lag er der overalt flydesand i meget stor dybde. Mod øst og nordøst har den egentlige sø været.

Det er væsentligt fra funderingsforhold, kloak- og vandledningsarbejder, at jeg har fået mit direkte kendskab til disse ting. Andre har dog i samme bælte fundet forskellige ting, f. eks. fandt gartner Gunner Larsen ved nedlægning af en tank i sin have en vildsvinetand og tude eller ben til lerpotter i ca. 1,50 m dybde.

Emil Andersen

Korforlængelsens østgavl bedes sammenholdt med nr. 1 og tegninger

Selve holmens undergrund er også bemærkelsesværdig. Den består i sin vestlige og sydvestlige del af en stor lerknude, medens dens østlige og særlig den nordøstlige del består af fint sand, indtil den finhedsgrad, som man kalder melsand. Denne forskel i undergrunden skifter under kirkens nordside omtrent ud for den fælles mur mellem tårn og skib. Hvorledes under-

Eggeslevmagle kirkes ældste kærne

grunden under selve kirken er, vides af gode grunde ikke, hvælvingernes midterpille mod tårnet har en lodret revne, der nok kan tydes som dårligt underlag her. Kirkegårdens ringmur hælder et bestemt sted imod nordøst slemt udad, fordi underlaget der er i skred under den nede i jorden. Den må vist i øjeblikket siges at stå for fald.

Der er grundvand ved kirkens østende, og ud for korets nordvæg når omtalte melsand helt op til jordoverfladen. På et gammelt kort fra udstykningstiden er kirkegårdens ringmur afbrudt ud for korets nordvæg og forsynet med noget så mærkeligt som to indadgående vingemure. Der er indtegnet en stiplede linie mellem disse, og den må vel tænkes at markere en afvanding og pegende mod et særligt vandførende sted, der så efter det netop skulle være ved korets nordvæg, hvor melsandet optræder i overfladen.

Tilsyneladende har kirkens østende i betragtning af den oprindelige højere grundvandsstand fra første færd været bygget på en noget problematisk undergrund, som der senere har været al mulig grund til at søge forbedret ved afvanding på forskellig måde, som det måske skete, da man omkring ved 1500 af nu ukendte grunde skred til at bygge en ny østende i stedet for den gamle, der havde apsis. Man kan måske formode, at det er på det tidspunkt, at man afleder søens vand mod den nærliggende å, og dermed får sænket vandstanden, således at forfoldene bliver sådan, at man nu med rette kan sige at kirken ligger på en flad højning midt i byen.

Man kan spørge: »Hvorfor har man dog vovet sig ud over så risikabel en byggegrund fra første færd«. Jeg vil her lige nævne nogle sagn og beretninger om ting, der er foregået i eller tilknyttet et bestemt område nordøst og øst for kirken, uden at fordybe mig alt for meget i dette. Lærer Spange fandt

Emil Andersen

---

i sin tid en guldring ret tæt udenfor kirkegårdsmuren ca. 1,50 m nord for den nuværende østlige låge. Han indsendte den til Nationalmuseet. Det er næppe et helt tilfældigt sted, en sådan værdifuld ting er blevet henlagt i sin tid, vel efter at have mistet sin oprindelige betydning og funktion. Kirkens store klokke skal være støbt på Heldgårdens mark – i »Krogen« nær Brydediget. Sidstnævnte navn kan både tyde på en avlsgård og på en kongsbryde. Jordbunden i »Stølen« viser, at den er en gammel kedelmose. Provst Beyer fortæller, at der groede en bestemt art siv i »Stølen«, som blev brugt til at binde sæd i, fordi rotter og mus ikke ville bide i det. Spange har en fortælling (s. 83) om en gård, Dybkjærgård, der oprindelig lå i Krogen. Gården havde før haft to porte over for hinanden, og igennem disse havde »nattejægeren«, »Goen«, haft sin vej på sin natlige jagt efter ellepiger. Grundvandet har sikkert med en stærk opadbevægende kraft formået at sætte det fine melsand op til jordoverfladen langs nordøstsiden af lerknolden, der danner holmens oprindelige kerne. Et sådant naturforhold, og hvad de gamle germaner har lagt i det, kan udmærket tænkes at være årsag til en tidlig kult på dette sted og den indirekte årsag til, at man har ment det nødvendigt at fundere østenden af det romanske stenhus så langt mod øst på et åbenbart noget voveligt underlag.

Ejnar Dyggve har forsøgt at påvise vier flere steder f. eks. i Jelling, Tibirke og Tingsted ud fra bl.a. sit dybtgående kendskab til tilsvarende i Middelhavslandene, men det må siges at være vanskeligt at få fastslået noget sådant med nogen sikkerhed noget steds. Jeg nævner som adskilligt andet kun førnævnte forhold for, at de ikke skal gå i glemme.

Eggeslevmagle ligger ret tæt på saltvand – ca. 3 km fjernet – og har i tidligere tid været omgivet af sumpe og morad-

Eggeslevmagle kirkes ældste kærne

ser. Vejforbindelse til nærmeste strande samt forbindelse med den daværende hovedfærdselsåre tværs over Sjælland lader sig let påvise.

Det oprindelige bygningskompleks på Holmen i Eggeslev er opført på én gang og som i én støbning. Mange ting ved det, særlig den store højde på murene samt af kompleksets samlede længde, gør, at man i sammenligning med andet tilsvarende kirkebyggeri, kan sige, at det ikke er skabt af bønder og for bønder. Her må man huske på, at de ni af ti af landets befolkning i tidligere tider kom ind under, hvad man i denne forbindelse kalder bønder.

Man kan endnu konstatere, at komplekset har bestået af tre forskellige bygningskomponenter, der er opført på en gang og fast sammenbygget med hinanden. Det nuværende tårn er delvist skalmuret fornedet og fundamenter i jorden vest for nuværende tårn har vist os et større to-rumshus, der i hvert fald må have været højere end midterbygningen, og som har været den oprindelige husform her i vestenden.

Så følger kirkeskibet, der oprindeligt har stået som en salsbygning med åbent tagværk i hvert fald til underste hanebåndshøjde, indtil de nuværende hvælvinger blev indbygget omkring ved år 1450. Af det gamle tagværk er endnu 3 stk. gamle egetræsloftbjælker tilbage, men der er intet spor af loft hverken på dem eller på de kalkede indvendige endegavle. Disse går begge bindige op indvendigt, hvilket må siges at være noget helt ud over det almindelige, særlig for gavlvæggen mod korets vedkommende, idet den, som normalt øverst, er udvendig overgavl. Den er aftrappet i tykkelse udvendigt fra, hvilket er unormalt, og fortæller således også om kirkeskibets oprindelige opførelse som åben halbygning.

Emil Andersen

Til slut følger så korbygningen mod øst, der ved en nøjere undersøgelse er bemærkelsesværdig ved oprindelig at være opført i to etager udnyttende det mod øst skrånende terræn. Den oprindelige etageadskillelses højde fremgår tydeligt af den omkring 1500 opførte nye og lige østgavl. Denne gotiske gavl er opført af munkesten og i ét med det samtidigt opførte mod nord liggende sakristi, som formentlig har fungeret som indgangshus for begge etager. Denne gotiske gavl er af munkesten. Forneden har den en udvendig murblænding overdækket med en fladbue. Blændingen er udført med knækkede løbere langs de lodrette false, og således ved opførelsen beregnet til senere at kunne tages ud på en let måde. Dette forhold er iøvrigt nu blevet delvist dækket af senere udført fugning, men var for få år siden let synlig. Fladbuens højde indvendigt i stik har også været udført med indsættelse af senere dør for øje, ligesom den er udført i forhold til den oprindelige etageadskillelse, således at den evt. dør kunne lukke ind under denne. Højere oppe på gavlen sidder to spidsbuede blændinger, der må være udført på samme måde som underste dørhul, da de er lette at se indvendigt fra, ligesom man også, når man først er blevet opmærksom på forholdene, let indvendigt i huset kan se aftegning af den etagehøjde, der må have været i korbygningen, da man murede den nye gavl og forlængede bygningen.

Muligheden af store gavlvinduer mod øst synes nærmest at fortælle, at man ikke umiddelbart har regnet med, at der skulle stilles et alter tæt op ad denne mur, men at det øverste rum i korbygningen udmærket kan være tænkt, og måske tidligere i tiden har været brugt på en måde, der gjorde rigeligt lys ønskeligt også fra øst.

Eggeslevmagle kirkes ældste kærne

Det egentlige korrum blev overhvalvet samtidig med kirkeskibet omkring 1450, hvordan det så forholder sig med overhvalvingen af den del af koret, som kom til, da den nye gavl blev opført. Dette er rimeligvis sket til sidst. Hvalving- overgangens skjoldbuer og tilstedeværelsen af udvendige oprindelige frådstenshjørner godtgør dog, at der oprindeligt har været en lige gavlafslutning mod øst, hvor det egentlige korrum ender. Den nye gavl med sidemure og sakristi er muret først, og så er frådstens- og granitgavlen taget ned, og først derefter er sidste fag i hvalvingerne blevet muret.

Aftrykket på indvendig gavl viser at etageadskillelsens overflade har ligget ca. 125 cm over nuværende gulvhøjde i kirkeskib, hvilket stemmer udmærket med højden på udvendige dørblanding, som man også kan måle.

I Danmarks Kirker oplyses, at den oprindelige østgavl har haft apsis uden at angive størrelse m. m. Spange, der har set forholdene, som de var under den nuværende gulvhøjde, oplyser (s. 42): »I tilbygningen til det oprindelige kor har man, 1907, fundet den buede grundvold til alteret, under det nuværende alter«. Trap taler om »fundament til det oprindelige højalter af frådsten. Efter dette skulle man, hvis man lavede et hul forneden i underste blanding i nuværende østgavl ca. 1 m inde have ydersiden af den oprindelige apsis. Forholdene synes at tale for, at der kun har været apsis i underste etage, altså kun i krypten.

Kirkens døbefont er unggotisk, udskåret af klæbersten og findes nu i koret, men må oprindeligt have haft sin plads indenfor kirkens hovedindgang, og kan vel være fra begyndelsen af det 13. århundrede.

Vedrørende den oprindelige udformning af den fælles mur mellem skib og korbygning ved man, at der under nuværende

Emil Andersen

---

korbuens søndre del findes en gammel stentrappe, der fører ned, og at der midt for denne mur fra ældgammel tid har været et alter. Danmarks Kirker taler om, at det evt. kan have været et såkaldt lægmandsalter, men sagen er vist uklar. Det har, som endnu eksisterende stenfundamenter viser, sikkert oprindeligt været betydeligt større, og det har ialtfald eksi-

*Krigerer med kort skort. Keltisk ornament under krigerens skjold.
Vikingskibe med boje stævne.*

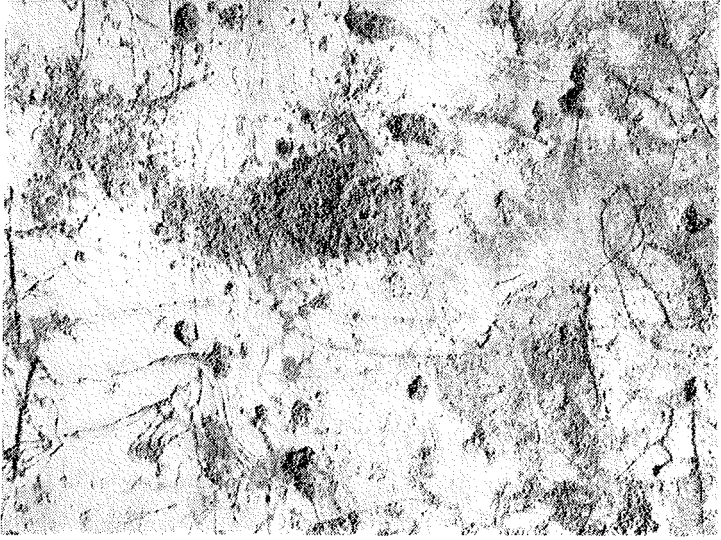
Eggeslevmagle kirkes ældste kærne

Ryttere med arm bøjet i sværgestilling. Vikingskibe med høje stævne, opbejset sejl, samt forstavn af skib.

steret, før hvælvingerne blev indbygget i 1450. Det har haft en meget større bordflade, og det har nok været brugt som alter, formodentlig indtil korrummet blev gjort endelig færdigt og den nye altertavle opstillet her omkring ved år 1500. Det har måske endda været kirkens egentlige alter helt til den tid.

Opgangen til det øverste rum i korbygningen må fra skibet være sket under den nuværende korbuens nordre del. Endnu højere oppe i væggen findes endnu bevaret et oprindeligt rundbuet murhul over underste hanebjælkehøjde i korbygningen. Det har vel blot dannet forbindelsen mellem to tagrum, men skal iøvrigt være ret enestående i Danmark.

Emil Andersen

Løve – denne vikingetidens yndlingsfigur

Professor Storck (*Den buede tagform i jyske landsbykirker* 1890 s. 382), siger, at han aldrig mindes at have set et sådant. Ved korvæggen i den gamle Oddernæs Kirke i Norge findes et ganske tilsvarende, men her fra selve det træoverhvævede skib og ind over korets tagrum.

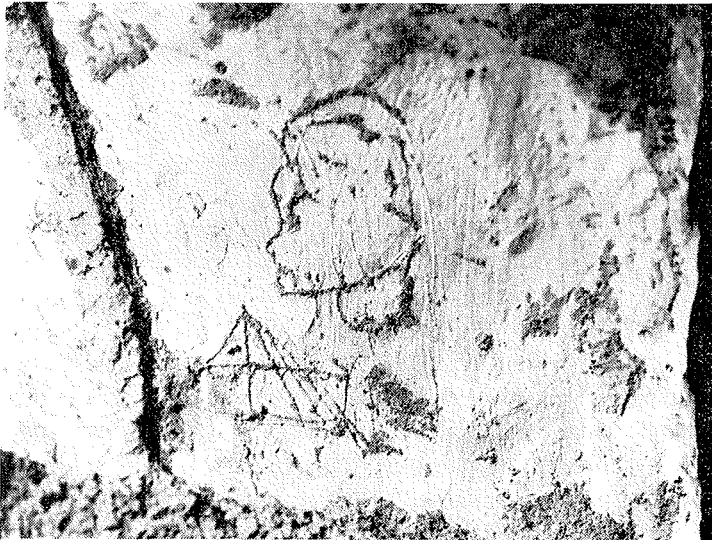
Ved overgangen mellem den oprindelige korbygning og tilbygningen findes såvel mod syd som nord indvendige murpiller, der dels har underlag for buer samt nogle begyndelser til bueslag, der dels tyder på, at krypten har været overhvævet, dels antyder højden på denne.

Indvendig er der en tidligere hjørnefals for døråbning eller lignende at se på tilbygningens nordvæg mellem indvendig gavlvæg og dør til sakristi. Udvendig kan man helt for-

Eggeslevmagle kirkes ældste kærne

neden på selve korets nordvæg finde antydninger af et halvcirklet vindueshul ca. 70 cm i diameter og med toppunktet ca. 60 cm over jorden og ca. 115 cm fra hjørnet mod skibet. Der er måske også antydninger af dørfals længere mod øst og således, at mønstermuringen med dragen er ind over evt. dørhul.

Som det vil ses af vedlagte længdesnit, kan eksisterende jordhøjde ved østgavlen sammen med den eksisterende indre aftegning af etagehøjde, udmærket afgive de nødvendige højdeforudsætninger for en kryptkirke, ligesom nedgangsforholdene fra kirkeskib ved den gamle stentrappe synes at kunne have haft nødvendig ganghøjde over trin og mod etageadskillelsen mellem krypten og dets overliggende rum.

Vikingskib med styreåre

*Emil Andersen**Romansk kors*

I 1907 blev under korets nordlige del udført en varmetunnel, og Spange fortæller (s. 48) om en sten med skåltegn – med mange små huller –, der da blev trukket frem under den firkantede pille, der bærer hvælvingerne i skib og kor, og derefter sænket i grunden. Hjemme i sin have havde Spange en mindre sten med et ret dybt hul, ca. 10 cm i diameter, som han havde optaget ved samme lejlighed. Den findes endnu i

Eggeslevmagle kirkes ældste kærne

---

haven, men om det er et vievandskar eller en sten med hul for stolpen i en stolpeport, der her er bevaret, er vist ikke så let at sige.

Arkitekt Schultz har, da han beskrev kirken, sikkert intet vidst eller anet noget om tilstedeværelsen af alt dette, så i dag må vi nøjes med at glæde os over et rekonstruktionsarbejde, som han har udført i Århus Domkirke af et, som jeg skønner, ret tilsvarende kryptrum, blot er nedgangen der i det midterste fag. Indtil videre må vi tillige nøjes med bemærkningen om en tilkastet gravkælder, der, hvor rigtig den end er, ikke går nær til bunds i problemet. Rent lokalt vides, at tilkastningen skete på den daværende præsts foranledning og, at den vakte stor fortrydelse hos øvrige implicerede, men derved blev det.

Nu er der tilkastet gravkælder samt varmetunnel under koret. Sænkningen af etageadskillelsen over krypten således, at gulvet i det overliggende rum blev ca. 1,00 m lavere, må være sket i slutningen af 1500-tallet og hænger formentlig sammen med den ændrede gudstjenesteform efter reformationens indførelse. Højalterformen har været upraktisk. Universitetet har opsat den nye prædikestol 1604, og den nyindrettede gravkælder er i hvert tilfælde taget i brug senest 1611. Man kan vist regne nogenlunde sikkert med, at krypten oprindeligt har været anvendt til gudstjeneste. En romansk døbefont glimrer i øjeblikket med sin fraværelse i dette gamle hus, men der har været mulighed for vand lige under kryptens gulv, så en oprindelig brønd lader sig formode på samme måde, som man har det i Dalby og Lund. For en kryptkirke ville en brønd være en ønskelig ting, men for en borg, som to-rumshuset mod vest – hvorom senere – og beliggenheden på en holm stærkt antyder, en nødvendig ting.

Emil Andersen

Hvad rummet over krypten oprindelig har været bestemt til, hvis det samlede bygningskompleks – også herom senere – i hovedsagen har været opfyldt til en fyrstes formål og brug, kan man kun gisne om ud fra tilsvarende bygningsforhold i England og Normandiet. Mest tænkeligt er det oprindelig tænkt og brugt til repræsentationsrum og æresgæsteværelse. Der vendes senere tilbage til, hvad der var almindeligt i så henseende.

Over den ældste del af koret findes romanske egetræsspær-fag med to hanebånd, der har svalehaleblade, svær nagle m. m. Undersiden af nederste hanebånd ser ud til at være behandlet til at stå synlige. De er ikke behandlet med høvl, men med flinteskraber eller lignende. Svalehalesamlingerne, som jeg har haft lejlighed til at se indvendigt, er ikke udført med sav, men med en ca. 5 cm bred retøkse, der må have skåret som et barberblad.

Indvendigt i sakristiet findes en gammel egetræsdør, der tidligere har været brugt andetsteds. Den er nok et nøjere studium værd. Dens planker er vistnok udført af spejlkløvet eg og er ikke skåret med sav, hvilket nok kunne tyde på ælde.

Fundamentet til den nye gavl og til sakristiet er tilsyneladende udført af meget store sten, der er lagt ovenpå og i sandunderlaget og så har man senere muret på det. Det har formentlig også været det eneste mulige. Hele den samtidige opmurede munkestenskonstruktion er blevet så omhyggeligt udført, at den har kunnet virke som et konstruktivt hele – som en samlet blok, igennem hele den tid, der er forløbet siden da.

Både tilbygningen og indbygningen af de forskellige hvælvinger er smukt og gedigent håndværksarbejde, der viser, at de skiftende biskopper og disses rådgivere stedse har haft for-

Eggeslevmagle kirkes ældste kærne

stand på at vælge gode håndværkere og fremskaffe gode materialer.

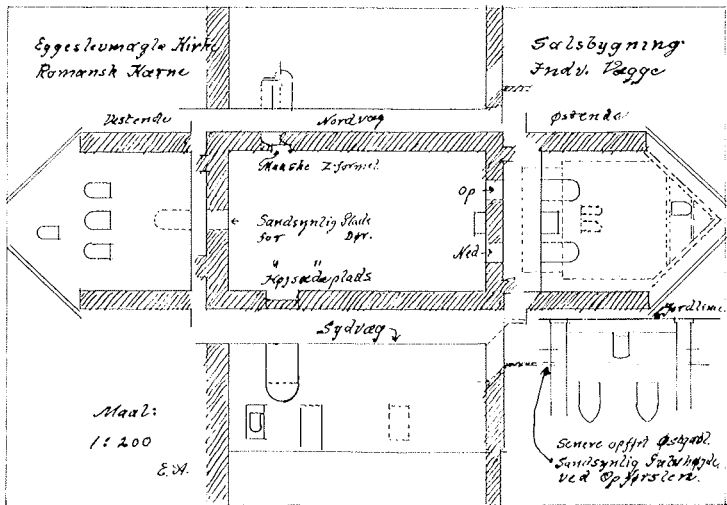
Det er de store ombygnings- og forbedringsarbejder, som blev udført i løbet af det 15. århundrede, der har givet kirken dens nuværende udseende såvel ude som inde, og man må formode, at der må have foreligget en samlet plan forud til disse store ændringsarbejder, som så i tiden fremefter ved selve udførelsen, er blevet underkastet fornødne ændringer.

Ældst er tårnet mod vest, men om vi skal helt tilbage til biskop Peder Jensen Lodehat's tid for at finde den biskop, der har truffet de første grundlæggende bestemmelser, ved vi ganske vist ikke nøjagtig, men kan dog med nogen grund formode det. Han var efter først at have været biskop i Vexjø i Sverige, biskop i Århus og derefter fra 1395 til 1416 biskop i Roskilde. Han var tillige rigets kansler og byggede det særprægede Gjorslev, som bispestolens faste sæde i Østsjælland. Hvorledes det nu forholder sig med, hvem der har truffet de endelige beslutninger, er bispestolen først i århundredet kommet i gang med de omfattende arbejder i Eggeslevmagle.

En anden af tidens virkelystne og dygtige biskopper i Roskilde bør sikkert også nævnes, om ikke andet så i sammenligningsforbindelse mellem byggearbejder her i Eggeslev og ved bispestolens hovedsæde, nemlig Oluf Mortensen Baden, der var biskop fra 1461–85. I Roskilde opførte han tilbygningen syd for domkirken, der nu bærer navnet Oluf Mortensens våbenhus, samt det sydvestre og det nordvestre våbenhus ud for sideskibenes vestender. Det sydvestre var oprindeligt opført i to etager, en sjælden type for den slags bygninger, men den er nu ændret.

Efter den store brand i Roskilde Domkirke 1443, blev der tillige her opført en anden to-etages tilbygning, nemlig Hellig

Emil Andersen

Salsbygning og korforlængelsens østgavl

Trefoldigheds Kapel, der underst kom til at indeholde Kristian den Førstes Kapel, og øverst hans riddersal. Denne bygning indviedes 1464.

Med disse særprægede to-etages bygninger ved bispestolens hovedsæde i erindring forekommer hovedlinierne i tilbygningsarbejdet ved den oprindelige ligeledes to-etages østende af det romanske bygningskompleks her i Eggeslevmagle ikke at være så utrolige igen, men spørgsmålet rejser sig, hvad bispestolen har villet bruge det overliggende store og forlængede rum til med de to store østvinduer plus ét sydvindue, som der fra først af har været her. Man må tænke sig, at bispestolen her har villet skabe et rum til større gejstlige forsamlinger, og da man vistnok ikke ved, hvor den såkaldte

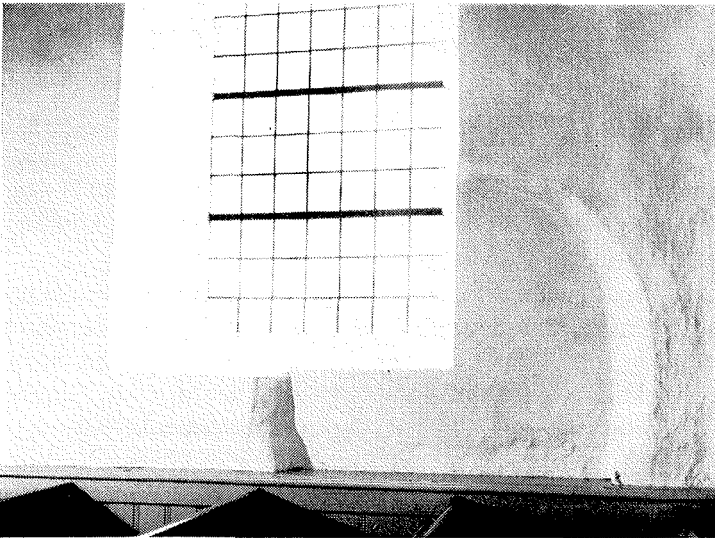

Eggeslevmagle kirkes ældste kærne

herredskirke har været i Flakkebjerg herred – Sjællands største – så har man måske en forklaring på forholdet her.

Det forud for ombygningen værende romanske rums brug synes mig ikke helt klart, måske har forlængelsen ikke betydet nogen ændring af brugen, men blot mere plads til samme brug. Det har haft loft over nuværende underste hanebjælker, da ellers det oprindelige murhul over denne højde i den fælles mur mod kirkeskibet ikke kan have haft nogen mening og formål.

Først med skabelsen af nuværende spidsbuede korbue og indbygning af hvælvinger i såvel kor som skib i en lidt senere periode under ombygningsarbejdet får man skabt grundlaget for den nu så udtalte samhørighed mellem disse rum; men

Tilmuret norddør. »Kvindedør« i skibet set indvendig fra.

Emil Andersen

Samme set udvendig fra. Man bemærker, at aftegninger ud- og indvendig er forsat z-formet for binanden.

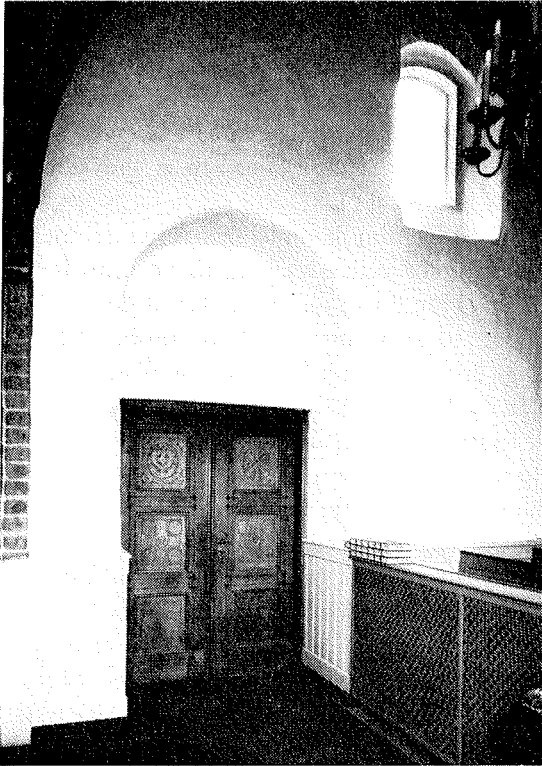
den endelige sammensmeltning af de to rum til et hele er dog først sket ved den endnu senere sænkning af etageadskillelsen og tilmuringen af omtalte østvinduer.

Tilbygningen har ingenlunde oprindeligt haft den demokratiske karakter, som den nu har, men har oprindeligt været skabt og formet af det daværende præstevælde til eget brug, og funktionen har sikkert været nogenlunde den selv samme i de foregående århundreder i det kortere romanske rum.

Det synes mig heller ikke umiddelbart indlysende, at omtalte rum i østbygningen fra første færd kan være planlagt og skabt til kor i betragtning af de usædvanlige forhold, der oprindeligt har været i og omkring selve sammenbygningsmuren,

Eggeslevmagle kirkes ældste kærne

idet jeg her tænker på de forannævnte op- og nedgange samt på alteret imellem disse. Dette har utvivlsomt fordret en vis bagvæg. Som tidligere strejft og som jeg senere kommer nøjere ind på under betragtninger over bygningskompleksets

Nuværende hoveddør med den høje og dybe indvendige blænding. Hvelvingerne dækker for et med vinduet symmetrisk anbragt oprindeligt murbul.

samlede plan, kan det også være tænkt og skabt til repræsentationsrum og æresgæsteværelse i en fyrstebolig. Det bemærkes dog udtrykkeligt, at nærværende ikke tager sigte på at få besvaret den slags spørgsmål endeligt, men på at få bevaret viden om ting og forhold ved Eggeslevmagle kirke fra forglemmelse, således, at de senere kan tages op til nøjere vurdering i forbindelse med andre undersøgelser.

Man ved intet om, hvorledes søjlerne har stået i den oprindelige krybt, men jeg mener at have hørt, at der i den senere gravkælder har været to rum, hvoraf det ene var dobbelt så stort som det andet. Spange taler om et gravkammer, hvori der stod 12 kister (s. 11).

Går vi nu til bygningskompleksets vestende, træffer vi her – ganske vist under jorden – en vestlig forlængelse af det nuværende tårns grundplan, som fortæller, at der oprindeligt har stået et noget så sjældent som et to-rumshus her. Forholdet har i mange år været lokalt bekendt, og Spange, der var lærer her i 40 år fra 1874, fortæller i sin bog (s. 41) om frådstensmurværk i jorden vest for nuværende tårn og i samme bredde som dette samt i tilknytning til det. Han opgiver også størrelsen på huset, der har stået her. Dette lokalt bekendte fundament, som for fremmede er skjult af jorden, forsvinder stedse mere og mere. I 1930 så jeg personligt fundamentets sydvestre hjørne blive opbrudt for at skaffe plads til en grav. Daværende kirkeværge, der tillige var amtsvejmand og dermed havde forstand på stenmængder, opgav mig dengang, at der blev optaget mellem $3\frac{1}{2}$ og 4 kubikmeter sten ved den lejlighed. Nu i begyndelsen af 1960-erne har jeg yderligere ved to lejligheder set tilsvarende forgå og store dele af det oprindelige fundaments vestflugt blive optaget fuldstændigt. Begge disse to gange har jeg målt og undersøgt forholdene nøje. Fun-

Eggeslevmagle kirkes ældste kærne

damentets vestside lå i en afstand af 5,50 m fra nuværende tårns vestside, og det var ca. 1,70 m bredt og gik til en dybde af 2,00 m under terrænet. Den allerøverste del, der formodentligt har været muret, og som er omtalt af Spange, var da forlængst fjernet, men det store underfundament, som nu også blev fjernet, var sat omhyggeligt af marksten i lidt forskelligt størrelse fra 20–30 cm i diameter vekslende med hinanden og mellemrummene udfyldt med mindre sten og stenkiler, således at der overhovedet ikke var jord i det. Resterne af dette fundament må endnu findes nogenlunde intakte inde ved tårnet selv om man også der har været nede i det ved nedlægning af elektriske kabler. Det er således allerede nu i sidste øjeblik, men forhåbentlig ikke for sent at beskæftige sig med hvad og hvilken for en bygningstype disse fundamenter fortæller os om, endnu inden fundamenterne helt er forsvundne og glemte. Jeg mener, grundplanens form er så rektangulær, at det allerede derudfra er rigtigst at tale om et hus og ikke om et tårn.

Fundamentet må sikkert antages at fortsætte i samme dimensioner ind under nuværende tårn, og dermed oprindeligt at have båret ydervægge af selvsamme dimensioner og højde som dem i det nuværende tårn. Nuværende vestgavl, der kun som det øvrige tårn er skalmuret fornedet, har oprindeligt kun været et skillerum i to-rumshusets samlede grundplan, hvis hele længdemål for nordvæggens vedkommende kan sættes til ca. 10,60 m fra indadgående murhøjde ved kirkeskibet at regne, hvorimod sydvæggen grundet en noget skæv afsætning har været lidt kortere, ca. 10,30 m. Dybden af huset har været som nuværende tårns, ca. 7,20 m. To-rumshusets højdeforhold kan nogenlunde fastlægges ud fra den endnu eksisterende romanske mur, som det havde og som tårnet endnu har fælles med kirkeskibet, og som er intakt omtrent til dettes kip.

Emil Andersen

To-rumshusets vægtykkelse har været som nuværende tårns omkring ved 1,25 m mod skibets ca. 1,10 cm og korets ca. 90 cm, og udfra dette skulle to-rumshuset have været lidt højere end skibet. Det har nok været 4 eller 5 stokværk højt.

Vi har her i amtet to romanske kirketårne, der er bevarede, og deraf har det ene og det ældste, Vallensved, adskillige lighedspunkter med Eggeslevmagle. Det har oprindeligt haft 5 stokværk, skibets mure er høje der – ca. 6 m – som her, og der er ved tårnet bevaret en meget interessant stentrappe udført delvis som repositrappe inde i ydermuren, hvor den også tager sin begyndelse ved en ret lille og lav dør et godt stykke over jorden. Andet stokværk har oprindeligt haft to mindre vindueshuller ind til skibet og midt imellem dem er en slags alterniche ind mod tårnet. Det andet romanske tårn er i det nærliggende Høve, men det er af noget senere oprindelse. De romanske tårne er ellers meget sjældne, og der findes kun ganske få af dem.

I Eggeslevmagle blev der i to-rumshusets fælles mur med kirkeskibet i 1913 opdaget tre rundbuede muråbninger over nederste etageadskillelse. Puksen i dem er den oprindelige fra opførelsestiden, og er i sig selv et nøjere studium værd. Det er vistnok den samme mørtel, der er brugt ved opmuringen. Dr. Mackeprang opgiver (s. 37), at mørtelen brugt i de romanske kirker uden undtagelse dengang har været ulige federe end den, der bruges nu til dags, hvor det almindelige blandingsforhold er 1 del kalk til 3 dele sand eller grus. Efter det skulle mørtelen her danne en undtagelse, så vidt jeg kan skønne, idet den ikke er fed, men snarere oprørt og tillavet færdig til brug i dagene forud, måske fem dage efter hinanden, før den virkelig blev brugt. Det kunne tyde på, at den var fra en anden tid end det store gros af de romanske kirker,

Eggeslevmagle kirkes ældste kerne

der blev bygget i elleveårhundredtallet. Det selv samme kan siges om en anden kirke, hvor jeg har set rimeligvis selv samme mørtel anvendt, nemlig Lime Kirke i Vestsalling.

I denne puds er i tidens løb indtil muråbningernes tilmuring foretaget indridsninger, som måske er sket ved en ombygning af huset, således at dette blev sognekirke derefter, men før havde været brugt til noget andet. Hvælvingeindbygningen i det 15. århundrede er sket op ad tilmuringen og ikke først. Disse gamle indridsninger synes at være udført af mennesker, der har færdedes rundt i verden, og som har været nøje fortrolige med kriger- og vikingeliv. Foruden den i Danmarks Kirker afbildede kriger med kort skørt, sværd og skjold, som nok er den yngste af dem, er der skibe med høje stævne, også med dragehoveder og med styreåre, to ryttere med armen bøjet og tre fingre op-rakte i sværgestilling. Der er også skibe med sejl, et med sejlet ophejst, en løve, dette vikingetidens hovedmotiv (Brøndsted s. 184) er der også. Et romansk kors er der ligeså, men det er det eneste religiøse motiv, der forekommer. Andre ting taget i betragtning, synes det mest nærliggende at antage, at det er et vagtmandskab, rimeligvis dele af kongens hird, der har fordrevet ledige stunder her. Indridsningerne minder ikke meget om at være blevet til under gudstjeneste eller i et hus indrettet udelukkende til det brug. De synes mere at fortælle om de tider, da landets konge drog om med sin hird fra kongsgård til kongsgård. I den første kristne tid havde kongen bisper og præster med sig på denne sin stadige rundrejse, og først på Svend Estridsens tid bliver landet inddelt i faste bispedømmer med hvert sit område og sine kirker.

Huset må begribeligvis være ældre end indridsningerne, og de ældste af disse kan være udført mange år efter, at huset

Emil Andersen

---

har stået færdigt. Det er næppe noget af det første man gør i et nyt hus, og hvor lang tid selve udførelsen af indridsningerne spænder over, er der ingen der ved; men de ser mest af alt ud til at være udført ved overgangen fra vikingetid til kristendom.

Efter hvad Danmarks Kirker mener, er disse tre muråbninger ind mod skibet rester af et herskabspultipur, men det forekommer mig, at det næppe er helt det rigtige ord, der er anvendt her. Præsteskabet har vistnok ret tidligt afløst kongen som ejer, så det er formentligt nærmere i betydningen af en gæsteløge til landets konge, at Danmarks Kirker anvender ordet i lighed med og anvendt om forhold, som man kender fra gamle kirker sydpå, jeg tænker her på de såkaldte westwerker ved klosterkirken i Corvey (fra 873–85) og domkirken i Minden (genopbygget efter brand 947).

Givet er de tre muråbninger skabt til at danne en syns- og lydæssig, men iøvrigt ret begrænset forbindelse mellem første sal i to-rumshuset og kirkeskibet eller salsbygningen, hvad det nu har været. To-rumshusets størrelse og grundplan tyder så lidt som førnævnte indridsninger på opførelse til eller udelukkende brug til kirkeligt formål, men indridsningerne tyder mere på profant brug. Der synes tillige at være et misforhold mellem det af mункesten murede alter i kirkeskibets østende og indridsningerne, to-rumshusets grundplan m. m., og det er vel derfor, at de her omtalte blændinger er blevet tilmurede i sin tid.

Under den alterlignende murede forhøjning i skibets østende findes resterne af en stensat forhøjning, der må stamme fra husets tilblivelse, da den endnu hist og her rager betydeligt udenfor det murede alter, selv om man øjensynlig har hugget så meget som muligt af det .Hvad denne stensatte for-

Eggeslevmagle kirkes ældste kerne

højning oprindeligt har været bestemt til, kan man kun gisne om. Måske et alter, måske har den guldring, som Spange fandt henlagt udenfor kirkegårdsmuren mod stølen, engang haft sin plads her, som troskabssymbol overfor husets herre, landets konge, og stenforhøjningen har da haft en noget anden funktion end et kristent alter.

I den væg, der er fælles for to-rumshus og kirkeskib findes foruden førnævnte tre muråbninger endnu et oprindeligt murhul over disse.

Førstesalsbjælkelaget i det oprindelige to-rumshus må have ligget i højde med tærskelen i nævnte murhul. I det senere opførte tårns syd- og nordvæg er i omtrent samme højde udført udsparringsriller for senere indlægning af bjælkelag, men dette er aldrig blevet indlagt.

Det nuværende bjælkelag under klokkestabel ligger formentligt i den tidligere højde af to-rumshusets 2. sals bjælkehøjde, og består af meget svære og tætliggende egetræsbjælker, der sammen med fire svære egetræsankerbjælker i det ovenoverliggende klokkestabelrum må antages at stamme fra selv to-rumshusets oprindelige bjælkelag.

Udvendigt er af to-rumshusets oprindelige murværk endnu et stykke intakt ved det nuværende tårns nordøstlige hjørne omtrent til tagsammenskæringen med nuværende kirkeskib, og indvendigt står det endnu intakt i nord-, vest- og sydvæggen i det underste tårnrum. Yderdøre kan der ikke ses spor af på de indvendige kampestenvægge i nord og syd, medens der på den oprindelige skillevæg mod vest ved visse temperaturovergange aftegner sig en rundbuet døråbning nær sydvæggen. Opgangen til første sal kan der i øjeblikket ikke konstateres spor af på de indvendige kampestenvægge, men om ikke før så lige efter skalmuringen af tårnet, må der have væ-

Emil Andersen

---

ret en smal indvendig stentrappe i selve sydmuren, begyndende ved den spidsbuede blænding, som nu fremtræder delvist dækket af endnu senere trappehus ved nuværende tårns sydside.

Indvendigt må det underste tårnrum sikkert have haft en døråbning mod kirkeskibet, men hvor kan vistnok ikke siges nøjagtigt, selv om den bygningsmæssige sandsynlighed mest taler for at det skal have været i midten lige under det overliggende større hul.

Facitet på overvejelser vedrørende grundplan, fundamenter, murtykkelser og højdeforholdene mod skibet af rester fra huset mod vest må ud fra bygningsmæssige synspunkter blive, at der fra første begyndelse har stået et to-rumshus her i Eggeslevmagle, og at det er bygget samtidigt med det øvrige bygningskompleks på Holmen, og at den må have haft nøje forbindelse med kongsgården her, og vel efter opførelsen har været dens egentlige kerne, hvorledes så kongsgårdens øvrige dele har grupperet sig om denne kerne er så et andet spørgsmål.

Hvorlænge kongsgården så har fungeret og hvornår dens kerne, to-rumshuset, er blevet nedrevet, er atter et tredje spørgsmål. Kongsgården er vel blevet afløst af den, der kom i Skælskør ved denne bys opkomst. Man kan umuligt tænke sig to fungerende kongsgårde så tæt ved hinanden, og kongsgården i Skælskør og byen om den har sikkert været en urolig nabo i begyndelsen.

Nationalmuseet har øjensynlig på visse af her behandlede dunkle områder opmålingsnotater, idet der i Danmarks Kirker står: »Ved Restaureringen i 1907 fandtes Fundamentet til det oprindelige Alterbord af Fraadsten o. 50 cm fra Apsidens Østvæg.«

Eggeslevmagle kirkes ældste kærne

Udgangsstedet for den alfarvej, der fra Sydvestsjælland fra meget gammel tid havde gået tværs over Sjælland, lå ved Skælskør nor's sydside. Eggeslev lå ved den ca. 3 km fra noret, omtrent som Jelling fra Vejle fjord. Den nye kongsgård i Skælskør og byen omkring den blev lagt på nordsiden af noret, og ved dettes indsnævring til fjord. Ved indsnævringsens smalleste sted er desuden lige under den nuværende bro en lavere sejldybde, som rimeligvis, enten den så er fra naturens hånd eller skabt af mennesker, har været af afgørende betydning for Skælskørs opkomst. Broen er da også regnet så betydningsfuld, at den er med på byens segl.

Byen hørte til Valdemar Sejrs kongelev og gik efter ham til Erik Plovpenning, og da han blev myrdet tog Abel byen i arv og pantsatte den til en ridder Henrik af Æmelthorp. Denne befæstede den og leverede i 1252 Kristoffer den I et stort nederlag ved kampe i omegnen. Da Kristoffer sluttede fred med Abelsønnerne, måtte Henrik af Æmelthorp opgive Skælskør. Der er sikkert, som Spange bemærker, faldet lidt af til omegnen ved sådanne lejligheder. 1289 gjorde Marsk Stig bl. a. landgang i Skælskør og samme år havde hertug Valdemar af Sønderjylland ved pinsetid lagt sig ind i Skælskør og blev her genstand for et overfald af Drost Peder Høseøl. Drosten blev fanget og ført til Als. Når vi hører, at Erik Menved 1316 gav borgerne i Haderwijk privilegier, hvorfor der skulle erlægges afgift først i Nyborg siden i Tårnborg, tyder det på, at hovedoverfartsstedet her i Sydvestsjælland allerede da havde fået sit tyngdepunkt forlagt til at være ved Korsør nor, og ikke mere som tidligst og ældst var ved Skælskør nor.

Da dette tyngdepunkt blev forlagt, har store dele af torumshuset i Eggeslev sikkert forlængst været væk og borte

Emil Andersen

---

under måske nogle af lige omtalte begivenheders sikkert voldsomme gang.

Det nuværende tårn regnes efter Trap bygget omkring 1450, hvorledes det nu forholder sig, og den store klokke, hvortil sagnet om fru Thits sølvpenge og støbningen på Heldgårdens mark ved Brydediget er knyttet, skal være fra 1507 og den lille fra 1620.

Det romanske to-rumshus, på hvis ene halvdel det gotiske tårn senere blev bygget, har ikke mindet meget om et klokketårn til en kirke, og har sikkert også haft ganske andre funktioner, samt været skabt til sådanne. Det er feudalismen, der får skabt huse af den type. I dens tidsalder fra ca. år 1000 til år 1300 var samfundssystemet væsentligt bestemt af troskabsforhold indbyrdes mellem vasal og lensherre, og tilsvarende beskyttelse i modsat retning i de øverste klasser, og dette system forplantede sig nedefter og gav bl. a. et udpræget klasse-delt samfund, men også huse, der egnede sig for systemets opretholdelse.

To-rumshuset er et af disse hustyper og danner som sådan grundelementer i senere tiders herresæder rundt i Europa. Som regel havde de underste rum forråds-kamre eller lignende og førstesalen udgjorde det daglige opholdsrum. I mere udviklede former kunne der være soveværelser m. m. herover, og øverst oppe et stort tagrum og et rustnings- og våbenrum. En anden form for feudalismens huse var tårnhuset, som kunne være kvadratisk og af mere beskedne dimensioner. Foruden disse to former var der en tredje form beregnet til boligbrug, nemlig salbygningen, men den forekommer ikke uden i forbindelse med en af de to førstnævnte, og da sammenbyggede med dem således, at deres gavle stødte sammen. Der har været mange variationer på bygningstypen passende til de for-

*Eggeslevmagle kirkes ældste kærne**Aftegning af oprindeligt dorbul i våbenhusets vestside.*

skellige formål, og jeg må henvise til den svenske arkitekt Erik Lundbergs bog: »Svensk Bostad«, hvor han viser og begrundet de forskellige udformninger, herunder fyrsteboligen, hvor dagligrummet er blevet til en hal, hvori fyrsten kan præsidere omgivet af sine nærmeste medarbejdere, og hvortil omboende storfolk blev indkaldt til dagligt samvær og underhandling.

Hvorom alting er, hvad to-rumshuset vestligt i det romanske bygningskompleks egentlig er opført til, kan vi i dag kun gisne om, og der er endda forskellige muligheder enten midterpartiet – nuværende kirkeskib – kan antages at være opført som sådant eller evt. oprindeligt er opført som en salsbygning til en fyrsteboligs brug.

Emil Andersen

Tænker vi os at betragte det oprindelige romanske rum, der nu er kirkeskibet, er dette det eneste af de rum, som vi endnu har gjort til genstand for undersøgelse, der endnu har alle fire vægge intakte fra romansk- og opførelsestid. Det har som før fortalt oprindeligt været en halbygning med åbent tagværk helt op til underste hanebjælkelag, og har virket stærkt højdebetonet og dermed normanisk – engelsk påvirket i modsætning til 1100-tallets almindelige romanske stil, der havde forholdsvis lave mure og virkede temmeligt massivt.

På den indvendige side af skibets nordre langvæg aftegner sig klart lige overfor hovedindgangsdøren en ca. 245 cm høj og ca. 1,34 cm bred rundbuet blænding, der altid har været regnet for den gamle kvindeindgangsdør. Undersøger man imidlertid væggens udvendige side nøjere, opdager man, at der her aftegner sig et dørhul ca. 85 cm bredt og fortsat i vestlig retning, således at hvis det indvendige virkelig er et dørhul, har gennemgangen gennem muren været z-formet. Dørindgangen har i hvert fald ikke egnet sig til processionsoptog. Den må nærmest opfattes som en forsvarsmæssig foranstaltning.

I den sydlige langvægs øverste del er ialt tre oprindelige muråbninger, hvoraf Danmarks Kirker kun har de to yderste nævnt eller tegnet. Det midterste sidder nu gemt over hvælvinger, men er symetrisk med det vestligste af de andre i forhold til blændingen omkring nuværende hovedindgang. Denne blænding er usædvanlig høj, ca. 3,45 m, også meget dyb, og udført fra den indvendige side i bygningen. Hele partiet, med de symetriske anbragte vinduer må være udført for at fremhæve og højne synsindtrykket, altså også et normanisk-engelsk træk.

Eggeslevmagle kirkes ældste kærne

Ved en ombygning af hovedindgangspartiet til skibet i 1907 blev en spidsbuet dør udtaget, og samtidig blev udtaget og kom endnu engang for dagen et meget svært stykke udsvejet gammelt egetræ, der var indlagt her under en tidligere ombygning. Selve egetræet, der nu i århundreder havde måttet gøre tjeneste som dørtræ, stammede åbenbart fra bygningens allerførste tid, hvor – og til hvad – det så oprindeligt havde gjort tjeneste i denne.

Det udtagne egetræ er tildannet med tappe og bryst i enderne, og er udsvejft i bueform fra neden og er her desuden forsynet med nogle tværgående nedhængende rundstoks- eller dråbeprofiler, ligesom der i begge ender nær brysterne er tap-huller for knægte eller lignende underfra. Dimensionen er ca. 15 cm x ca. 27 cm højt ved enderne, og længden så stor at den har kunnet spænde over den 1,60 m brede murblending.

Denne egetræsoverligger opbevares nu i Nationalmuseets rum for de ældste trægenstande fra middelalderen, og regnes almindeligt at være en baldakin fra en ciborieopbygning (alterhus), men kan vel også være en dito fra et højsæde. Et sådant har været en nødvendighed i rummet, hvis det oprindeligt er opført som en kongsgårds hal. Overliggeren har det fælles med såvel blændingspartiet som selve rummet at være engelsk-påvirket.

Nu var den altså blevet dørtræ, og over den kom i 1907 en romansk bue frem, som man, måske dog først i arkitekt Schultz's beskrivelse af kirken fra først i 1930-erne, har takseret til også at være fra bygningens tilblivelsestid. Dørtræet skulle så efter denne forklaring være hugget ind i buen eller lagt ind under den på et eller andet tidspunkt, måske har man tænkt ved indsætningen af den spidsbuede dør, hvilket ikke nu kan ses at have været nødvendigt.

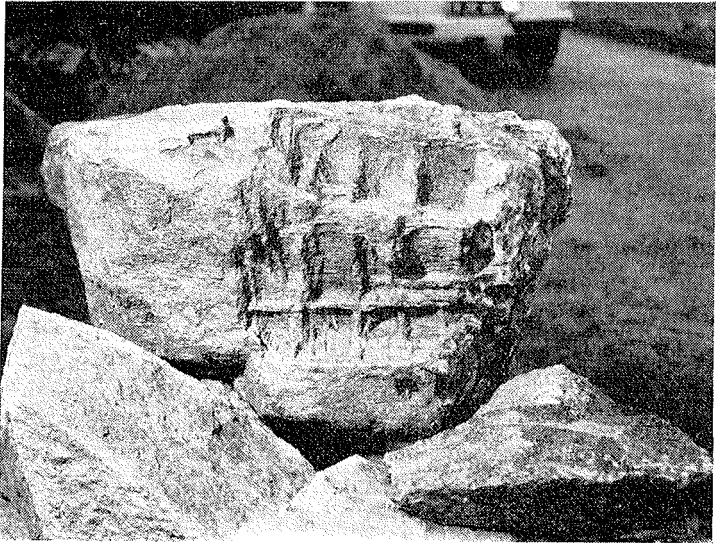
Eggeslevmagle kirkes ældste kærne

Hvis døråbningen var den oprindelige fra husets tilblivelsestid, skulle man også med de ellers overalt omhyggeligt udførte frådsthjørner og buestik i erindring, vente at finde rester eller reparationer efter sådanne ved den udvendige murflade, men sådanne findes ikke, tværtimod ligger det romanske stik over dørplanken lidt tilbage for udvendig murflugt. Fotografiet viser heller ikke reparationer efter murstabler, gangjern eller tværbomme til evt. indadgående dør. Der kunne nævnes flere af disse rent håndværksmæssige biomstændigheder. Hvis det murstik, som fotografiet viser, virkelig skulle stamme helt fra husets tilblivelsestid, må man undres over, f. eks. det utroligt dårlige forbandt, der med den meget dybe blænding og lille udvendige pille ville forekomme ved ydermurens udvendige side uden anvendelse af karmsten eller lignende. Det er i hvert tilfælde et problem, der trænger til nøjere overvejelse. Jeg vil tro, at forholdet er det, at at man på et meget tidligt tidspunkt har gennembrudt blændingens bagvæg og så indlagt omtalte stykke egetræ, som man måske netop da havde ledigt fra tidligere brug i bygningen, samt at man så har muret aflastningsbue, indsat dør o.s.v. Og først efter den forandring og den tid har man fået hoveddør fra syd, og bygningen på det punkt er kommet til at ligne de fleste af de eksisterende landsbykirker, og at forudsætningen for noget af den smukke kirke, vi har i dag, således først er blevet skabt dengang.

Angående indgangsforhold til evt. oprindeligt kirkeskib skal bemærkes, at ældst havde disse kirkeskibe rundt i Europa retningsbestemt indgangsforhold, det gælder også de to før-omtalte eksempler på kirkerum med gæsteloger, Corvey og Minden, men man må dog notere, at selv en så gammel kirke

Emil Andersen

Kasseret prøvebugget kapitælstén, der muligvis har forbindelse med det romanske byggeri.

som den i Jelling har oprindelige sideindgange. Iøvrigt var en kongsgårds kirke ingen sognekirke. (Dyggve s. 45).

Vedr. blanding i stedet for dør bemærkes, at højsædet i den nordiske høvdingehal oprindelig menes at have været anbragt på den ene langvæg (Dyggve s. 15).

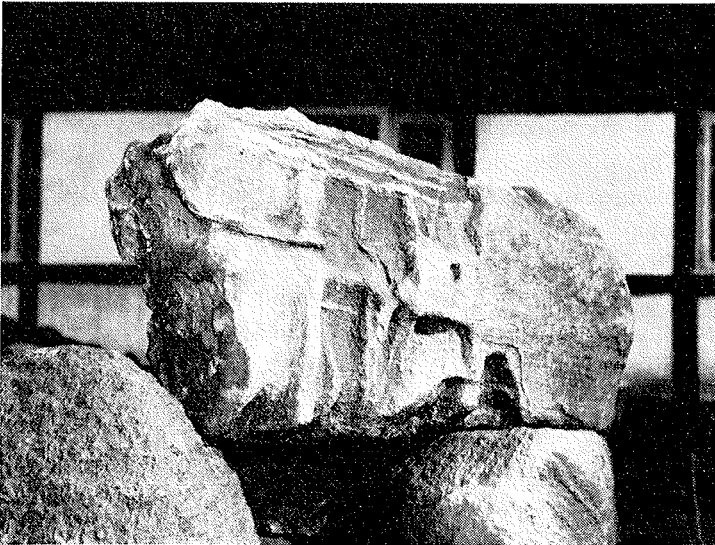
Der ligger endnu tre stykker gamle egetræsbjælker tværs over skibet. De ligger ca. 65 cm under nuværende gotiske tagværk og har i begge sider udsparinger for lodret tømmer ca. 1,20 m fra indvendig mur. Udsparingerne er ca. 5 cm dybe og 15 cm brede, men går kun ca. 18 cm op i de ca. 21 cm høje bjælker, så hvilken tømmerforbindelse med overliggende

Eggeslevmagle kirkes ældste kærne

kam disse udspæringer har været brugt til, fremgår ikke umiddelbart.

Betragter vi langmurene såvel udefra som indefra, falder det let i øjnene, at de øverste ca. 65 cm er påmuret senere, men da selve taget ser ud til at ligge i oprindelig højde, må der have været en anden udformning på gesims og tagfod tidligere end nu. En vandret og længere udkraget tagfod er vel tænkelig.

Angående ydermurenes udførelse og udseende er udover hvad omtrent først er anført kun at bemærke, at stik over vinduerne er udført med smig og som kilesten. Lysningerne er på samme måde udført med smig, og er som stikkene i frådsten. Kilesten er noget usædvanligt ved gamle kirker.

Anden side af samme sten.

Emil Andersen

Til sammenligning vil jeg nævne den eneste kirke i Danmark, som jeg kender, hvor selve murene er udført på ganske tilsvarende måde, kun er murhjørne, kilesten m. m. af til-dannede granitsten, hvor de her er af frådsten, nemlig Lime Kirke i Vestsalling. Det er dog kun selve skibet, der har den udførelse her. Murværket har aldrig været berappet og kalket (J. Uldall s. 5), og ydervæggene »er sat af små runde kam- pesten lagt i kalk og er enestående i Danmark« (Ejler Haug- sted s. 198). I Lime er der nogle få sildebensmønstre, medens der i Eggeslevmagle er lidt mere anvendelse af disse og nogle vandrette skifter af tynde frådstensskaller. Alt i alt uvæsent- lige forskelle, der kommer af materialeforskellen. Opmurin- gen er sket i en blød og nødvendigvis særdeles omhyggeligt tilberedt kalkmørtel, som har kunnet holde i alle disse århun- drede. I Lime er nordsidens kvindedør udført med et rund- buet bueslag prydet med en såkaldt rullefrise. Noget sådant mangler aldeles i Eggeslevmagle, men fortæller i Lime om engelsk forbillede. Der er også underdelen af et romansk tårn bevaret, og ydervæggene har her kvadre af stadig veks- lende størrelse og lejefuger m. m. og ustandseligt aftrappede. Behugningen af kvadrene er meget primitiv og det hele viser en meget gammel udførelsesmåde. Koret er opført på samme måde, og her har apsis udvendigt mindelser om gammel træ- bygningskunst, og på den vistnok samtidige døbefont er der en billedrække, hvor bl. a. et hus med tømmerkonstruktion op- træder. Udvendigt har koret en tilmuret præstedør, hvis karm- sten har zigzagornamenter langs kanten, samt nogle halvcirk- lede ornamenter længere inde forbundet med stave. Det er ir- ske og engelske påvirkninger, der er tale om i dette hus, der iøvrigt er stærkt påvirket af engelsk-normandisk arkitektur. Skibet har omtrent samme længde, som det i Eggeslevmagle,

Eggeslevmagle kirkes ældste kærne

men det er et par meter smallere. Den indvendige højdevirkning er den samme, men Lime har nu bjælkeloft, hvad ikke kan være det oprindelige. »Fundamentene består i det væsentlige af almindelige temmelig små rullesten, medens der under forhallen er lagt store flade sten« (Uldall s. 5). I torumshuset i Eggeslevmagle er fundamentet udført på samme måde, og under koret m. m. må fundamentene have været udført på samme måde som nævnt i Lime. Til yderligere sammenligning kan anføres, at fundamentene under Jelling Kirke består af »håndsten stablet mod hinanden og nedlagt i en 2 m bred grøft med lodrette sider uden mørtel eller jord imellem«. (Dyggve s. 47–49).

Vedrørende kirken i Lime er bevaret et dokument fra 1176, der siger, at kirken da var så forfalden og faldefærdig, at den vakte de forbigåendes hån (Haugsted s. 199). Den må derfor allerede dengang have haft en vis alder.

Ved den gamle udfalds- eller indfaldsvej, Limfjordens udløb, mod vest findes en anden gammel kirke, Vejerslev, hvis granitmurværk m. m. gør et noget andet men også meget primitivt og til en vis grad lignende indtryk som Lime, alt i forhold til det nøjagtige og præcise kvadrerstensmurværk, der ellers præger Jyllands kirker. Her har skib, apsis og kor nok nogenlunde vandrette lejefuger, men kvadrene er af meget forskellig størrelse og meget større end tilsvarende i Lime. De er tildannede på samme grove måde som i Lime, så murene virker på samme måde som ved kor, apsis og tårnunderbygning her. Der er forskellige ting ved Vejerslev Kirke, som gør at man føler, at opførelsen må være sket ret tæt på hedenskabets dage. For eksempel rager der en stor dyreskulptur ud fra korgavlen lige over apsisstagets keglespids. Det er en hest – og man fristes til at sige, at det er Wotans hest, som man

Emil Andersen

---

har den i Neder Sachsens og Gotland's våbener og på vindske-deender og mange andre steder.

Såvel Lime som Vejerslev Kirker er sikkert nogle af de ældste, vi har bevarede, og Lime regnes da også, i hvert til-fælde fra en enkelt side, til at være fra før år 1000 (Tage Christiansen s. 19), hvordan det så forholder sig med det.

Nu er det, at murværket i Eggeslevmagle Kirke faktisk er mage til det i Lime kirkes skib, naturligvis ikke nogen afgø-rende tidsbestemmelse for den, men da det drejer sig om en byggemåde, der åbenbart hurtigt er blevet forældet her til lands, giver det dog et fingerpeg om, hvor gammel man evt. grundet »murværkets karakter«, når andre omstændigheder tages i betragtning, kan tillade sig at regne den.

Selve byggemåden og valget af byggemateriale kan også give os et tidsmæssigt holdepunkt i hvert tilfælde sammenholdt med hinanden. Bygherren har valgt de små sten lagt i mørtel i stedet for træ, som på det tidspunkt var det normale til huse, beboelse m. m., og der må her være tale om en im-puls udefra. Den romanske stils materialer var i foregangs-landene sydpå fra første færd »mursten eller mindre sten, fordi bygmestrene endnu ikke havde lært at omgås med de tungere« (Fremantle: Middelalderen s. 122). Murstenene nåede længe ikke nærmere herop mod end til Neder-Rhinen, og romansk bygningskunst nåede højden allerede omkring 1025–30 nede i det øvrige Europa, men den fik stadig nye forgreninger, hvoraf en var den normanniske, en anden den rhinske, og en, der strakte sig udover Sydfrankrig helt mod Spaniens nordvestlige hjørne, Compostella. Langt de fleste af vore granitkirker er opført i det tolvte århundrede, og særlig Jyllands mange granitkirker bærer præg af at være opført, efter at man har lært at behandle de store sten, og billedhug-

Eggeslevmagle kirkes ældste kerne

gerarbejde udført på dem fortæller om påvirkninger sydfra. Pilgrimsvandringer har haft sin store betydning igennem påvirkninger for, hvorledes disse granitkirker ser ud i dag.

Dog påvirkninger, som vi erkender dem bl. a. i Lime og Eggeslevmagle, er anderledes, og de er sket over England, og de er de ældste af påvirkning. Hvornår indflydelsen fra England hørte væsentligt op, er ikke så let at afgøre. Den var størst, da De britiske Øer, Normandiet m. m. beherskedes politisk af danskere og nordmænd i tiden omkring år 1000. Tidligere havde indflydelsen fra Frisland spillet en betydelig rolle, og det vi nu kalder Vesttyskland kom først rigtig ind i rollen efter år 1100 (Lundberg s. 48). Vi må tro, at den engelsk-normanniske påvirkning hurtigst blev erstattet med tilsvarende sydfra netop ved kongehusets ejendomme, og at vi efter Vilhelm Erobreren nærmest modtager den engelske påvirkning udelukkende formidlet af munkevæsen og præster samt måske dog af enkelte fordrevne stormænd. Skulle der have været enkelte bygmestre tilbage fra Knud den Stores tid, har de, der arbejdede på kongens ejendomme, ret hurtigt måttet indstille sig efter forhold og sædvaner i bygningsvæsenet kommende mere sydfra. Vi ser, at Svend Estridsen bygger sin kirke i Dalby efter forbilleder fra Hildesheim, og vi ser også lignende indflydelse omend nogen anden i kirken ved kongsgården i Jelling.

Hvilken konge i Harald Blåtands efterslægt, der har bygget det store samlede bygningsværk, som den oprindelige romanske kerne i Eggeslevmagle Kirke har været, lader sig ikke sige nu i øjeblikket. Det eneste virkelige kildemateriale, man har at holde sig til, er de endnu tilstedeværende mure, udførelsesmåden, bygningstype m. v. Selve kirkeskibet har omtrent nøjagtigt samme udvendige mål, som det en konge af samme

Emil Andersen

---

slægt har bygget i Jelling, hvilket vel i sig selv fortæller om en vis samhörighed. I Eggeslevmagle er målene 17,16 m x 10,40 m. udvendig mod i Jelling 17,20 m x 10,50 m. (Dyggve s. 47). Ejnar Dyggve kalder kirken i Jelling en velproportioneret tidligromansk kirke. Vægge og loft er der skarpt adskilte ved udførelsen af bjælkeloft, ligesom skibet har processionsdøre i nord og syd samt er nøje forbundet med det tre trin højereliggende rektangulære kor.

Selve kirkeskibet her i Eggeslevmagle er i sin oprindelse af en helt anden type og karakter. Tilsvarende halvbygninger, som er lignende det oprindelige kirkeskib, findes endnu ved enkelte engelske herresæder. Foruden at selve kirkeskibet er af en anden type, er også sammenbygningsforholdene og alle de tre sammenbyggede bygningsdele hver for sig ganske anderledes end i Jelling. Det samlede bygningskompleks i Eggeslevmagle må være ældre end det i Jelling efter såvel sin karakter som udfra de politiske forhold at dømme.

Man må gøre sig klart, at enten har salsbygningen i det samtidigt og samlede opførte romanske bygningskompleks ved opførelsen været bestemt til at være hovedopholdsrummet i en kongsgård med fyrstebeboelse, eller også har det været bestemt til kirkeskib og opholdsrum under gudsdyrkelse for menighed og lægfolk. Til profant brug kunne et kirkeskib kun i ringe grad benyttes, idet kristendommen fordrer, at dens kultbygninger helt og fuldt skulle stå i kultens tjeneste. (O. Olsen s. 101). Dette krav kunne en gårds samlingsstue ikke opfylde.

Spørgsmålet om salsbygningen er opført til profant eller kirkeligt brug, må dog vist vente på sin endelige besvarelse til andre og mere kyndige folk har beskæftiget sig dermed f. eks. ved afhugning af mure, gravning i gulv m. m.

Eggeslevmagle kirkes ældste kærne

Påpeges kan, at hvis rummet oprindeligt var gårdens samlingsstue, kan såvel den fundne guldring, som den oprindelige kampestensforhøjning og den fundne udsvejfede egetræsbaldakin have haft hver sin bestemte plads og funktion. Nævnte ting er alle blevet overflødige, skulle ændres eller bruges på anden måde, hvis rummet samt hele komplekset skulle overgå til andet formål.

En sådan situation må nødvendigvis være opstået, da hele kongsgården blev forlagt og opstod i Skælskør, af hvilke grunde dette den gang skete, besejlingsmæssige eller handelsmæssige. Intet ville være naturligere med de daværende stærke tilknytningsforhold mellem kirke og statsmagt, – de var omtrent to sider af samme sag, – end at kongen så overlod kirken sin kongsgård, hvilket imidlertid arvemæssigt kunne være vanskeligt. Det er dog sket.

Glemmes må heller ikke, at en kirke ved en kongsgård ikke var en sognekirke, og at der derfor også må være sket en overgang hertil på et eller andet tidspunkt.

Hvornår det romanske bygningskompleks er overgået til at blive sognekirke, må man vistnok gisne om, men tager man Erik Lams kongebrev samt dette, at kirkeligt inventar, der har samme alder som huset, totalt mangler, i betragtning, må man vel nærmest regne, at overgangen er sket i midten af 1100-tallet. De fornødne ombygninger er formentligt udført ved brug af tredjedelen af den dengang indførte tiende, som skulle bruges til den slags ting.

Tilbage bliver så, om det kan have sin rimelighed, at et af de ældste stenhuse herhjemme helt eller delvis skulle kunne være opført til kongemagtens brug. Vi er opfødt og oplært i, at først var huse, kongsgårde, kirker m. m. alle bygget af træ, så begyndte man at bygge kirker af sten, og først da dette be-

Emil Andersen

---

hov var dækket, kom turen stort set til at opføre borge og andre profane huse af sten.

Ser man lidt nøjere på de i foregående nævnte ting, er de afvigende forhold i Eggeslev måske ikke så utrolige endda.

Stenbyggeriet repræsenterer så afgjort ny impulser udefra og ovenfra. Impulserne stammer uden tvivl fra England i foreliggende tilfælde, idet såvel grundplan som udførelse både ved selve huset, og ydermure m. m. fortæller os derom. Fra hvilken tid skal jeg undlade at sige noget om, men jeg vil dog gøre opmærksom på, at bygherren skal søges blandt danske konger, der har haft let ved at skaffe folk, der var fortrolige med engelsk byggeri.

Vi ved, at tyngdepunktet i den engelske kirke, hvorfra missionen til Danmark i en vis periode udgik, ikke lå i menigheder og kirker, men i klostre. Vi ved ligeledes, at i samme periode fandtes der borge i England, hvorfra landet styredes og beherskedes. Når Knud den Store sendte biskopper, præster, munke og håndværkere til Danmark (Fabricius s. 111) er det derfor naturligt at tænke sig, at sidstnævnte blev sat i gang fortrinsvis på arbejder af samme art: Klostre og borge. Vi kender i øjeblikket intet nøjagtigt til omtalte håndværkeres arbejder, men måske har vi det her i Eggeslevmagle kirkes romanske kerne enten direkte eller i hvert tilfælde som eftervirkning.

Hvornår en dansk konge har fundet det passende og nødvendigt at opføre det oprindelige borgkompleks på holmen i Eggeslevmagle og netop her, er et spørgsmål, man i dag kun kan overveje sandsynligheden af. Thorkil Ramskou har i Politikens Danmarkshistorie, bind 2 (s. 434) gengivet et kongebrev fra Knud den Store i sin fulde ordlyd. Det er det ældste kongedokument, vi kender, og er rettet til englænderne, og

Eggeslevmagle kirkes ældste kerne

deri lover han at sørge for, at der ikke kommer flere overfald fra Danmark. Han skriver heri bl. a. »Den slags ulykker har jeg hindret for fremtiden. Herefter skal ingen ufred komme til Jer derfra, så længe folket styres på rette måde, og mit liv varer«. Ovennævnte kan i hvert fald tænkes at være et motiv til at lægge en borg netop her i Sjællands største herred og på en plads, hvorfra en del havne og bådelejer i det sydvestlige Sjælland let lod sig kontrollere.

Den gamle base, Trelleborg, har nok haft ganske andre formål i sin begyndelse og oprindelse. Den romanske kerne i Eggeslevmagle Kirke er i hvert tilfælde udført til et mangesidigt behov, og *udelukkende indrettet for præster og menighed, som alle kristne kirker ellers er*, er dette borgagtige bygningskompleks i hvert tilfælde ikke.

SAMMENBYGNINGSFORHOLDET. Som hvert af de tre forskellige dele, det oprindelige romanske kompleks har været sammensat af, hver for sig kan give stof til eftertanke, så kan selve sammensætningen af den måske give en vis tidsmæssig bedømmelse. Selv om sammenstillingen af de tre forskellige huse efter hinanden er som den ved kirker almindelige, er de enkelte led oprindeligt hver for sig udformet anderledes end almindeligt ved kirker, og vi må derfor søge et sammenligningsgrundlag andet steds end ved rene kirker.

Som før omtalt regner man med, at vi her i Norden på Svend Tveskægs og Knud den Stores tid modtog impulser fra England til en sammensat bygningstype til beboelse m. m., hvis væsentligste kendetegn er, at man lagde tre huse, hver udformet efter sit formål, på række efter hinanden. Af disse tre udgjorde det midterste det egentlige hovedopholdsrum. Dette havde delvis synligt tagværk og gik op i tagrummet, medens der for hver sin ende lå højere, mindst to-etages huse,

Emil Andersen

---

hvoraf det ene var noget længere og højere end det andet. Vi har efterkommere af typen endnu her i Norden i nogle særprægede hustyper forskellige fra egn til egn. Fra de tidligere grænseegne mellem Danmark og Sverige har vi den såkaldte Blekingestue, hvis mest bekendte repræsentant vel er Kyrkhultstugan på Skansen i Stockholm. Fra Norge er Setesdalhuset, der nu findes på Bygdø nær Oslo, vel den mest kendte type. Sidstnævnte har et tre-etages hus for den ene ende af beboelselængen og et to-etages for den anden ende.

Alle de her nævnte hustyper er udført som træhuse lagt på rad efter hinanden, men efterkommere i mursten findes også f. eks. på Gotland, nogle med et højere hus for enden af beboelselængen. I selve Danmark har man hidtil ikke ment at have bevarede huse af den type hverken i træ eller sten, men vi har dog ordene »Radelang« og »Højenloft« som bevis på, at de engang har eksisteret og været almindelige her.

Der har her i Norden som andet steds været mange variationer på bygningstypen passende til de forskellige formål, og jeg må henvise til den svenske arkitekt Erik Lundbergs bog: »Svensk Bostad«, hvor han viser og begrundet de forskellige udformninger, herunder fyrsteboligen, hvor dagligrummet er blevet til en hal, hvor fyrsten præsiderer. Det var vist almindeligt med et højsæde i hallen, og i forbindelse med hallen kunne være et særligt modtagelsesrum, der også kunne bruges til overnatning af særlig højfornemme gæster, ligesom et huskappel, et lille kirkerum, også var tilknyttet hallen.

Bygningskomplekset, som vi endnu kan påvise her i Eggeslev, har bestået af salsbygningen 17,16 m lang flankeret i vest af to-rumshuset 10,60 m og i øst af en to-etages bygning med krypt underst 7,70 m plus apsis ca. 2,50. Samlet længde ialt ca. 37,96 m.

Eggeslevmagle kirkes ældste kærne

Det forekommer mig, at det samlede romanske bygningskompleks her i Eggeslevmagle svarer til typen med huse lagt efter hinanden, og med de danske kongers politiske historie i den periode, hvor typen skal være kommet her til Norden fra England, i erindring i forbindelse med selve bygningsarbejdets udførelse, må nævnte siges at give et vist tidsmæssigt holdepunkt, som kan have betydning ved senere undersøgelser.

Undersøgelser af det romanske bygningskompleks enkelte dele og deres sandsynlige brugsmæssige funktioner, håndværksmæssige opbygninger og materialevalg m. m. kan dog naturligvis kun give visse tidsmæssige muligheder, men ingen konkrete oplysninger om, hvem der har udført selve bygningsarbejdet, eller under hvilken konge dette er sket.

Tyngdepunktet i Knud den Stores rige lå i England, og Danmark blev i en årrække søgt regeret derfra, og at tro det omvendte er vist en misforståelse. Thorkil Ramskou siger (Politikens Danmarkshistorie, bind 2, s. 461): »Det er uvist om Knud den Store har grebet ind i den daglige regering i Danmark, eller om han ganske har ladet sine stedfortrædere passe forretningerne«. Han døde 1035, og han var den første vesteuropæer blandt vore konger; han begreb kirkens vidtrækkende magt, og skatternes nødvendighed for et ordnet styre (la Cour s. 89). Hans udnævnelse af svogeren, den engelske hertug Wulfsige Spraclingssøn, til jarl, har været et led i hans regeren fra England. Som jarl må denne uden tvivl have haft forskellig forbindelse med Sjællands største herred, og hovedvejen mod dettes forskellige havne her i Sydvestsjælland kan ikke have været ham ubekendt, hvorimod det må siges at ligge helt i historiens tågeslør, om netop fyrsteboligen her i Eggeslevmagle skulle være blevet til under hans auspicer.

Man kan kun gisne herom; måske i årtierne før, måske i årtierne efter. Dog vil jeg mene, at fremdragne forhold peger tilbage mod dette tidsrum for opførelsestiden, og ikke til at denne skulle have været omkring ved år 1100, som Danmarks Kirker angiver. På Knud den Stores tid kunne den faktiske bygherre tilmed have været en engelsk stormand og fyrste.

Hvorom alting også er, forbindelsestråden mod Roskilde er mere mangearartet og rækker sikkert længere tilbage i tiden, end man umiddelbart tænker, og den urgamle hovedfærdselslinie tværs over Sjælland er kun en del af sagen, som er blevet efterfulgt af meget andet, som tiden gik.

Erik Lams Kongebrev. Jeg vil lige citere slutningen af dette ret lange brev (Spange s. 8–9), idet jeg synes det ligesom befolker og viser kongsgården i funktion, ganske vist mange år efter opførelsen af to-rumshus, salgsbygning og kryptkirken med overliggende rum. Som før omtalt antager jeg kongebrevet er skrevet i hovedopholdsrummet, idet jeg tillader mig at gå ud fra, at salsbygningen har været dette. Slutningens ordlyd: »Udfærdiget og stadfæstet i Eggeslev i det Herrens Aar 1140, 3die Indikition, 21. Marts, i følgende Vidners Nærværelse: Peder og hans Brødre, Jørgen Jarl og Hemming, Ingemar Ubbesøn, Asser, Kongens Kapellan, og Rejnald samt Provst Elias tillige med mange andre, efter vor Herre Jesu Christi Tilskyndelse. Hans er Hæderen og Æren i Evighed, Amen!«

Omtalte Peder er Peder Bodilsøn (kendt fra Næstved) og hans brødre hed Jørgen og Hemming.

Våbenhus m. m. Den ældste tilbygning er indgangshuset eller våbenhuset, og dette er måske tilmed bygget af to gange efter bl. a. den meget forskellige grad af nøjagtighed, der giver sig tilsyne henholdsvis i under- og overdel af dette hus.

Eggeslevmagle kirkes ældste kærne

Underdelen er udført af kampesten, og dennes sydvestlige hjørne er meget spidsvinklet udført, medens murstensgavlen mod syd, gesims m. m. er udført med stor håndværksmæssig nøjagtighed. I vestsiden af kampestensmuren er der nær det sydvestlige hjørne udvendig en aftegnning af et dørhul ca. 1,10 m højt x 78 cm bredt og hævet ca. 25 cm over terræn. Kampestensunderdelen kan udmærket have været forsynet med tagværk og dannet hus, før man påmurede murstensoverdelen. Våbenhusets indgangsparti er åbenbart ombygget flere gange. Gulvhøjden i det oprindelige hus kan godt have ligget en del under nuværende, der i øjeblikket tilmed ligger en del under det omgivende terræn her på den naturlige bakketop. Man vil ikke tro, at terrænet har hævet sig her, tværtimod.

Spange fortæller i sin bog (s. 46-48), at indtil ombygningen i 1907 bestod tærskelen her af kantstillede røde muren, men da disse og noget underliggende fyld var fjernet, kom en granitsten, kirkens eller våbenhusets oprindelige dørtærskel, til syne. Spange fortæller endvidere om de mange små huller, der var boret i tærskelstenen samt, at de var mægtige til dem, han fandt i den sten, der blev trukket frem under den firkantede pille, der bærer hvælvingerne i kor og skib. Det har sikkert været de såkaldte skåltegn, som begge disse to sten har været oversået med, selv om Spange tyder dem lidt anderledes.

Tærskelstenen blev slået i stykker, og den ved korbuen gravet ned.

I Trap menes, at våbenhuset er bygget omkring ved år 1500, og at dets underdels granitkvadre kan være fra det nedrevne romanske tårn. Det sidste må der nu sættes et spørgsmålstegn ved, fordi alle nu eksisterende hjørner i det på en gang opførte romanske bygningskompleks stort set er udført af store

Emil Andersen

---

frådstensblokke. Som før nævnt er det heller ikke sikkert, at kampestensunderdelen er bygget samtidigt med den øverste gotiske del, men i forvejen kan have været bygget som et hus for sig til helt andre formål end til at være indgangshus til en kirke. En kongsgård havde formentlig brug for huse til mange slags formål.

Frådstenene til det store byggeforetagende er nok hentet i lejer ved Bjærgå i Fårdrup Ellelose (Trap, s. 896), og kalken kan måske tænkes at være kommet fra lejer nær samme å ved Kildegård og andre steder i Sønder Bjerger. Det er dog ikke helt sikkert, da den anvendte kalkmørtel nødvendigvis må have været af en ganske særlig og god kvalitet.

Nederst i den meget senere tilbyggede tårnopgang sidder en firkantet granitsten, der er mærket med et hjul. Spange fortæller om den side 45, og han har næppe set andet. Nu er der en tilsvarende sten med indsat generalstabsmærke her, og det er vistnok den selv samme sten, der er blevet forsynet med dette også i årenes løb. Over selve tårnopgangsdøren er indmuret nogle mindre granitsten, der alle har små indhuggede ringe af ca. 2,5–3 cm diameter. Man har ved opgangens opførelse haft sans for at søge disse sten bevaret.

Fra en gravplads nord for kirken skal et bomærke, støbt i bly og forsynet med navn, et hjul og en opgående sol, være fundet og indsendt til opbevaring på Nationalmuseet (Spange s. 46).

På kirkegårdens vestlige halvdel har der foruden af torumshuset også været andre fundamenter, der efterhånden er blevet delvis fjernet. De har været forskellige i udførelse, og nogle af dem rækker sikkert langt tilbage i tiden.

Spange fortæller i sin bog (s. 45) om en række store sten i jorden ved vestsiden af kirkegården, og tyder dem som væ-

Eggeslevmagle kirkes ældste kærne

rende rester af en kirkelade, der blev nedbrudt i 1654. Det er sikkert rigtigt for et vist stykkes vedkommende, idet der nemlig oprindelig har været tale om to forskellige fundamentsflugter og fundamenter med fælles udgangspunkt ved den nordligste af pillerne til nuværende indgangsport. Kirkegårdsmuren, der udgår derfra, kan godt se ud til at være en senere omdannet rest af murværket til en sådan lade med sine indvendige kurvehangsbindinger. Under selve hjørnepillen er et gammelt hjørnefundament udført med udvendige hjørnebanketter og med en vinkelret murflugt også op mod tårnet. Selve kirkegårdsmuren har en nordligere retning end den stenrække, Spange taler om, og som bestod af en række store, flade sten med det samme udgangspunkt, men med mere østlig retning. De nåede også længere mod nord end den nuværende munkestensmur. Jeg husker godt disse sten. De var ca. 1,00 x 2,00 m store og lå i række og omtrent i jordhøjde, hvor ikke rødderne fra et par store elmetræer, som stubbene stod af, havde formået at løfte dem. De lå med en flad side opad, men både de og stubbene er forlængst væk.

Efter omlægning af kirkegården, som begyndte først i 30-erne, har man i de senere år opgravet, sprængt og bortkørt en tilsvarende række af sten i den omtalte størrelse, der ligeledes lå i nogenlunde éns højde og med en flade opad, længere inde på kirkegården. Retningen var parallel med nævnte ved kirkegårdsmuren. Man har undertiden samlet og bortkørt en halv snes af disse store og udsøgte sten, og en enkelt af dem står nu på talerpladsen på sportspladsen bag Eggeslevmagle forsamlingshus. Fundamentsrækken lå udelukkende i jord, og må have dannet underlag for et stort trækompleks med syl-drem. Dette fremskridt i træbygningskunsten fremfor jord-gravede stolper kom her til Norden over England i begyn-

Emil Andersen

---

delsen af det elvte århundrede. Det kan være, en række sammenbyggede huse af Blekingestuens type har stået på disse sten, eller det har måske været underlag for huse af bulhus-typen. Vi ved det ikke; men lave og lette bindingsværksbygninger er disse store og udsøgte sten ikke lagt til. Den sidste optagne række kan, ligesom den af Spange omtalte, let stedfæstes endnu.

I det sydvestre hjørne af kirkegården har man indtil de senere år kunnet se en række sten, der stod på række. De var sat på højkant og var af mindre og tilfældig form og størrelse. Det drejer sig vel også om fundamenter til et hus, men af en hel anden slags end det, der havde stået på de store, flade sten.

Fra nordsiden af kirkegårdens vestende har både en nu afdød ringer og en afdød kirkevæрге fortalt mig om fundamenter, som de havde set der. Kirkegårdens vestende har således været omrammet af huse fra ældgammel tid; men mig bekendt er der aldrig fundet ting, der kunne fortælle om brug eller datere.

En gang i tiden blev i sumpen syd for holmen fyldt en del op omkring den tunge af lerknolden, der i forvejen strakte sig noget derned, og på denne opfyldning samt den eksisterende del af lerknolden blev den nu nedrevne præstegård bygget således, at dens nordlænge også dannede kirkegårdsmur. Ved udstykningen fik præstegården her som andre steder matr. nr. 1. Mod nord blev den senere degnestavn bygget væsentligt på opfyldning. Den fik matr. nr. 2, og dens syd-længe dannede også kirkegårdsmur. Mod vest blev den senere lærerbolig, matr. nr. 3, bygget udover sumpen i ringe afstand fra kirkegårdsmuren, ligesom de senere skoler også delvist er blevet bygget udover sumpen.

Eggeslevmagle kirkes ældste kerne

Den antagelig oprindeligste adgangsvej over sumpen mod holmen kan påvises som en vej- og stenopfyldning sydvest for holmen. Den er indtegnet på vedlagte skitse, og den danner endnu her et slags vandskel, selv om de brugte veje her syd for holmen har fået et helt andet forløb i tidens løb.

Rent tidsmæssigt må man have sænket vandstanden i søen øst for kirken og i sumpen omkring den, før man byggede præstegård, degnestavn m. m. Mod syd blev der så en stor bred grøft tilbage og mod vest og nord en dito meget dyb grøft, der ligesom omarmede den tidligere holm, indtil de i løbet af dette århundrede efterhånden er blevet rørlagte, ligesom selve stølen øst for kirken første gang i 1914 blev rørlagt. Denne sidste store rørledning er endnu to gange i dette århundrede blevet lagt om med endnu større og dybereliggende rør, hvorved vandstanden i terrænet omkring kirken er blevet yderligere sænket.

Landsbyens form m. m. På et udstykningskort fra 1782 er vist to indbyrdes forskellige planer af byen, hvoraf det ene viser en rundby syd for kirke og præstegård med nogle skæve sammenbyggede gårdformer, der sikkert fører langt tilbage i tiden. Rundbyen mangler ligesom en gård i det sydvestre hjørne udfor den tidligere vej mod Gjerdrup og noret. Denne ældgamle gård, Gjerdrup, der ifølge Trap kan føres helt tilbage til 1100-tallet, hvor den skal have tilhørt Hvideslægten, er efter navnet at dømme en udflyttergård, og det er naturligt at forestille sig dens oprindelige plads nævnte sted i den gamle rundby.

Rundbyen repræsenterer formentlig en ældre form for Eggeslev og har sikkert langt op i tiden været noget for sig, hvilket bl. a. fremgår af den kendsgerning, at ved udstykningen i 1782 var samtlige de gårde, der havde ligget der, sam-

Emil Andersen

---

men med kirke, præstegård og degnestavn tillagt universitetet eller dets institutioner.

Den del af byen, der ligger vest for kirken, udgør ligesom en langby for sig langs en gennemgående vej, og gårdene her kom alle ved udstykningen til at tilhøre Gjerdrup. Ifølge H. V. Clausens kort har der oprindeligt vest for byen været gammelt skovland; hvorledes det så forholder sig med denne bydels opkomst, så må langbyen sikkert også være meget gammel. Foruden de på skitsen viste gårde lå en meget væsentlig del af byens sammenbyggede rækkehuse – oftest med gavlen op til den vej.

Helt op til vore dage har der i Eggeslev været et usædvanligt stort antal hussteder, hvoraf mange var sammenbyggede til lange længer med 5–6 selvstændige beboelser i hver. De er sikkert blevet bygget om mange gange i århundredernes løb, men adskillige af dem skal nok kunne føre deres alder lige så langt tilbage som til kirkens romanske kærnes opførelsestid. Der har i de tider været brug for langt mere husrum og arbejdskraft end rundbyen og andre nærliggende byer kunne huse og præstere. Bygningskomplekset på holmen har været af en sådan størrelse og omfang med hensyn til fremskaffelse af arbejdskraft, at mennesker har måttet skaffes langvejs fra, og der har måttet skulle skaffes nødtørftigt husrum til dem. Siden har vel kongens periodiske rundrejser ved visse lejligheder trukket flere mennesker til byen end normalt, og alt dette er måske den egentlige kim til langbyen og de forholdsvis mange husrums opstående her i Eggeslev.

Ved en ombygning af langbyens oprindelige sydligste hus, matr. nr. 7 f., fandt man 7 lag stampet lergulv, deraf 5 lag direkte over hinanden. Heraf var det underste dækket af et brandlag, og der var brændte pælespidser i forbindelse med

Eggeslevmagle kirkes ældste kærne

brandlaget. Huset over det havde haft halvrund nordende sat af store sten. Under dette gamle hus blev fremdraget en syldsten, som var prøvehugget til kapitæl på begge sider med hvert sit mønster. Stenen var imidlertid fundet uegnet, og er derfor blevet kasseret til det brug, den må have været tænkt til. Ved huset, hvor den er fundet, kan den ikke være tænkt brugt som kapitæl, men måske nok i det romanske byggeri, der nu gemmer sig i Eggeslevmagle Kirke. Stenen opbevares nu ved huset, og den kan måske fortælle virkelige sagkyndige et og andet om, hvilken tid der blev prøvehugget i. Jeg har endnu ikke truffet nogen, der kunne sige det med bestemthed. Dens forbillede er måske anglo-normanniske, men har under alle omstændigheder Grækenland som forudsætning.

Nord for kirken ligger på en bakkeryg lidt for sig selv Heldgården og det område, der kaldes Krogen. Heldgården og to andre gårde, der dengang var kommet til at ligge der, blev ved udstykningen udlagt til Holsteinborg, hvad måske har sin årsag i, at Holsteinborg har sin rod i den gamle bispegård, Bråde, der var i biskoppens besiddelse helt fra før 1357. Sagnet om fru Thite fra Heldgården, der bar sølv til klokken ved dennes støbning, fortæller vel om en særstilling af denne gård. Der har nok ikke været andre fruer i Eggeslev på det tidspunkt. Navnet Brydediget fortæller vel noget om en kongsbryde eller ombudsmand. En sådan, hvem kongen overlod en gård til brug, førte på kongens vegne tilsyn med syslet eller herredet, hvori han boede, sørgede for, at forbrydelser påtaltes, og at bøder til kongen blev ikendt og betalt (Aldal s. 261). Den oprindelige kongsgård eller måske en senere avlsgård kan måske formodes at have en eller anden forbindelse her, men jeg har aldrig hørt om bygningsrester eller andet hverken der eller andre steder i byen.

Sydvestlig i byen lå som et led i langbyen gården »Hylde-
tofte«, og yderst i den mark, der ved udstykningen blev tillagt
den, ligger en mose, som hedder »Tingmosen«. Den før-
omtalte idrætsplads bag forsamlingshuset ligger på Hylde-
tofte's jord, og der er fra den en pragtfuld udsigt mod vest. Måske
har vi her en plads, der har været brugt som tingplads i til-
knytning til kongsgården, også efter overgangen til kristen-
dommen på et eller andet tidspunkt har været vedtaget på så-
dan en plads. Tingpladsen i Flakkebjerg herred har sikkert
flyttet noget rundt. Man må tænke sig at den ældst har været
i eller ved Flakkebjerg, som har givet herredet navn, men på
et eller andet tidspunkt kommer Ting Jellinge sikkert også ind
i billedet, og efterhånden som flere herreder samles sammen
kommer vel tinget – det store samlede område nordvest for
Boeslunde, som i dag er delt i stednavnene: Neble Ting,
Stude Ting og Ormslev Ting. Dette ting har nok haft en vis
relation til den store militærbase »Trelleborg«.

Denne lå ved Bjerge å's sammenløb med Tudeå nær Store-
bælt, og det er utænkeligt, at der ikke har været forbindelser
mellem en kongsgård i Eggeslev og denne. Midtvejs mellem
dem ligger i en luftlinie syd for Lundforlund og nær Johan-
nesdal en kæmpehøj, der bærer navnet »Trellehøj«, og som
derfor måske i sin tid har været brugt som en art forbindelses-
led. 1½ km sydvest for byen ligger den store bronze- eller jern-
alderhøj, »Kanehøj«, der vel gemmer en eller anden tidligere
stormand, og hvor der ialtfald før har været rettersted og må-
ske også tingsted.

I den ret nærliggende Kanehøj Møllegård skal Flakkebjerg
herredsting, som da ofte benævntes Kanehøj ting, også en-
gang i tiden være blevet holdt, men hvornår vides vistnok
ikke (Spange s. 91).

Eggeslevmagle Kirke

I Gråmosen mellem Holmegård og Røjlsgård er opgravet oldsager af guld, der gemmes i Nationalmuseet (Spange s. 77).

Det samlede færdige anlæg i Eggeslevmagle må ved sin færdiggørelse have givet et fæstningsagtigt og borgagtigt indtryk, idet det store to-rumshus må have behersket det samlede anlæg synsmæssigt, især i forbindelse med det øvrige høje tilsluttende bygningskompleks på holmens isolerede terræn. Ved en nøjere gennemgang af eksisterende rester får man absolut indtryk af en forudgående, sagkyndig og omhyggelig planlægning i overensstemmelse med bestemte formål. Foruden det romanske hus har der sikkert samtidigt, vel også før, stået andre huse på holmen.

På vedføjede skitser har jeg søgt at vise det romanske anlæg i grundplan og længdesnit samt de tre forskellige bygningsdeles indbyrdes forhold og forskellige karakterer. To-rumshuset minder ikke meget om at være bygget til klokketårn, men må være bygget til andre formål, som ophold, forsvaret, vagttjeneste m. m. Salsbygningen i midten – det nuværende kirkeskib – ser med sin sammenbygning med to-rumshuset mest af alt ud til at være bygget som hovedopholdsrummet i en fyrstebolig, og at være skabt til at danne en tilstrækkelig imponerende, arkitektonisk ramme for en fyrste og hans sammenkomster med sine nærmeste rådgivere og undergivne. Indgangsforholdene til dette rum synes mig i øjeblikket at være uafklarede. Den underste etage i korbygningen har uden tvivl fra først af været bygget til en kryptkirke og til det sakrale og hellige rum i komplekset. At der skulle have været to forskellige rum til dette formål i det samlede byggeri, synes mig med dettes samlede karakter i tanker, ikke sandsynligt.

Nye bøger

Det overliggende rum har da naturligt været skabt om det, til en fyrstebolig almindeligt hørende repræsentations- og æresgæsteværelse.

Tidsmæssigt må man kunne komme sagen nærmere ved forskellige kulstof 14 prøver, ligesom et nøjagtigt opmålingsarbejde ville kunne give bedre tegninger, samt forskellige spørgsmål må kunne få bedre og måske anden besvarelse efter afhugning af puds på vægge, undersøgelse af gulve m. m., men dette har jeg af letforståelige grunde måttet overlade til andre, der måske vil tage sagen op ved lejlighed. I øvrigt kan der eksistere nu ukendte skriftlige oplysninger, idet en konstruktør hos arkitekt Martin Borch, murermester Schledermann eller tømrermester Weber i Roskilde ved ombygningen i 1907 opmålte en hel del, deraf bl. a. ved den så brat afbrudte undersøgelse af den nu tilkastede gravkælder.

Den store, smukke og velholdte kirke med samt dens inventar er udførligt beskrevet i værket om Danmarks Kirker i bindene om Sorø amt. Værket er forsynet med gode illustrationer, og jeg tillader mig derfor at henvise videre interesserede til dette værk.

Denne undersøgelse synes at føre til den antagelse, at det sammenhængende oprindelige romanske bygningsværk fra først af må være tænkt og udført som en kongsgård med tilhørende fyrstebeboelse og kryptkirke. Kirkerummet ved en kongsgård har ikke været sognekirke. Gudstjeneste har som tinget måttet foregå i fri luft. Husets kæde af omskiftelser forlænges vel med dette en smule længere bagud, hvis antagelsen er rigtig; men den efterfølges i hvert fald med bølge på bølge af forandringer i og omkring den oprindelige bygning i de århundreder, der efterfulgte. Jeg skal ikke komme nøjere ind herpå, men først derefter har vi huset, som det ser ud nu, og

Eggeslevmagle Kirke

som danner grundlaget for beskrivelsen i Danmarks Kirker. Dette at medtage et sådant stof til belysning af spørgsmålene, som jeg har forsøgt at gøre her, falder naturligt fuldstændigt udenfor nævnte værks rammer.

Vi har en enkelt kirke – Ibskirke på Bornholm –, der har et stort rektangulært fæstningstårn (Mackeprang s. 54), og det vil måske senere synes en fejl, at jeg ikke også har søgt et sammenligningsgrundlag her, men jeg synes ikke rigtigt, at det kan have været påvirkningernes vej.

Broder Nissen fortæller i sin »Danskerfolkets Historie« bl. a.: »Kongerne Svend Tveskæg og Knud den Store er begge en underlig blanding af hedenskab og kristendom og typiske for mange i overgangstiden« (s. 17). Bygmesteren af den romanske kærne giver visse steder udtryk for at have haft nogen af den samme sammenblanding i sit sind. Jeg tænker her på de mønstermurede ydervægge i korbygningen og på det diskrete skåltegn, der følger efter korset på runestenen i våbenhuset. Måske har den temmeligt svagt udhuggede siddende stenmester eller bygmester også i udformningen af sit billede et stænk af magi i sig. Ansigtet er vendt frontalt, og fugter man det en smule, vil man under den påfølgende optørring, pludselig se stenmesteren eller bygmesterens øjenpar stirre på sig en kort stund.

Uden tvivl giver runestenens navn og foransiddende figur udtryk for den samme skaberglæde og mesterstolthed, som vi fra en senere periode møder f. eks. i de berømte ord på smedjernsgitteret for Chr. d. IV's kapel i Roskilde: »Casper Fincke bin ich genant, Dieser Arbeit bin ich bekant«, men forholdet med øjnene synes tillige at antyde et lidt andet indhold. Givet er, at hvis vi tager kors og skåltegn med, giver det samlede billede af runestenen udtryk for noget af den sammen-

Emil Andersen

---

blanding mellem hedenskab og kristendom, som Broder Nissen mener er typisk for mange i en bestemt periode af vor historie.

Runestenen giver just ikke udtryk for, at det udelukkende er en kirke, som bygmesteren har skabt og bygget her. At jeg mener at være kommet til samme resultat ved at betragte mure, grundplan m. v. af selve huset er i denne forbindelse en hel anden side af samme sag.

Jeg vil endnu en gang betone, at hovedformålet med denne artikel er at redde nogle lokalt bekendte ting fra forglemmelse, og ikke at få noget slået historisk fast, som der i hvert fald kræves nøjere gennemgang af, for at det overhovedet kan gøres med tilpas sikkerhed.

Eggeslevmagle Kirke er som den nu fremtræder en sjældent stor, høj, lys og smuk kirke. Som den nu er, er den et virkeligt klenodie og et direkte minde om forrige tiders religiøse livssyn samt om disse tiders formåen og kunnen, men som sognekirke er den ældste kerne i den nu ikke bygget.

Denne ældste kerne er i sig selv et mægtigt minde og hører vistnok til noget af det ældste byggeri, vi overhovedet har bevaret her i Danmark. Her som ved alle ældgamle byggerier trænger spørgsmålene: Hvorfor, hvordan, hvornår sig på, men lader sig i første omgang næsten aldrig og heller ikke her endegyldigt besvare.

Brugte bøger

Brugte bøger

- 1) Th. J. Spange: Eggeslevmagle Sogns Historie. 1918.
- 2) Erik Lundberg: Svensk Bostad. 1942.
- 3) M. Mackeprang: Vore Landsbykirker. 1944.
- 4) Aage Jørgensen: Danske Landsbykirker. 1953.
- 5) J. P. Bang: Liv og Kunst. 1953.
- 6) Vilhelm Lorenzen: Vore gamle danske Domkirker. 1948.
- 7) A. Fabricius: Kirkehistorie for Folket. 1900.
- 8) Ejner Dyggve: Mindesmærkerne i Jelling. 1964.
- 9) Sten Anjou: Heligkorskyrkan i Dalby. 1957.
- 10) Ejler Haugsted: Kirker og Herregaarde i Fjends Herred, Salling og Mors. (Turistf. f. Danmark, Årbog 1944).
- 11) Tage Christiansen: Danmark – Landsbykirken (Turistf. f. Danmark, Årbog 1964).
- 12) Sigrid Undset: Kirken, Klosteret, Pilgrimsfærden. (Dansk udg. 1965).
- 13) Olaf Olsen: Hørg, Hov og Kirke. 1965.
- 14) Vilhelm Grønbæk: Vor Folkeæt i Oldtiden. 1955.
- 15) Johannes Brøndsted: Vikingerne. 1960.
- 16) J. Uldall: Sallings Lands Kirker. 1. del. 1884.
- 17) Mogens Clemmesen: Bulhuse. 1937.
- 18) J. Aldal: Hardsyssels Saga i Tidsbilleder. (Ringkøbing Amt. 1937).
- 19) Anne Fremantle: Middelalderen. 1967.
- 20) Akademikasserer la Cour, Sorø: Skælskør i Danmarks amter. 4. bind, 2. hæfte. 1929.

Mundtlige oplysninger: Vedr. trappe til krypt m. m.: Afd. Kirkeværge, Amtsvejmand L. P. Olsen, født 1852.

Mundtlige oplysninger: Vedr. jordbundsforhold, fundamenttrækker m. m. ringer og graver Gunner Larsen m. fl.